

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ДОНИШГОҶИ ДАВЛАТИИ ДАНҒАРА**

Ба ҳукми дастнавис

ТДУ: 387 (575.3)

ТКБ: 74.57

ЗАРИФОВ НАСРУЛЛО МАҲМАДУЛЛОЕВИЧ

**ТАРБИЯИ ҲАРБӢ – ВАТАНДӢСТИИ МУТАХАССИСОНИ
ОЯНДА ҲАМЧУН ЗАМИНАИ ТАШАККУЛИ ХУДШИНОСИИ
МИЛЛӢ ДАР МУАССИСАҲОИ ТАҲСИЛОТИ ОЛӢ**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т И

диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои педагогӣ
аз рӯйи ихтисоси 13.00.08 – Назария ва методикаи таҳсилоти касбӣ
(13.00.08.04 – Назария ва методикаи фанҳои гуманитарӣ)

ДАНҒАРА– 2024

Диссертатсия дар кафедраи педагогика ва психологияи Донишгоҳи давлатии Данғара анҷом дода шудааст.

Роҳбари илмӣ:	Шоҳиён Нуралӣ Набот – доктори илмҳои педагогӣ, профессор, мудири кафедраи педагогикаи Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи С. Улуғзода
Муқарризони расмӣ	Давлатзода Чамила – доктори илмҳои педагогӣ, дотсент, директори Коллеҷи омӯзгории ш.Ҳисор Намозов Тошқул – мудири кафедраи тарбияи ҷисмонӣ Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С. Айни
Муассисаи пешбар:	Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи Абдурахмони Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон

Ҳимояи диссертатсия _____ соли 2024, соати ____⁰⁰ дар Шурои диссертатсионӣ бД. КОА- 046 назди МДТ “Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Ғафуров” (735700, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Хучанд, гузаргоҳи Мавлонбеков, 1) баргузор мегардад.

Бо диссертатсия ва автореферат дар китобхонаи марказии МДТ “Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Ғафуров” ва сомонаи www.hgu.tj шинос шудан мумкин аст.

Автореферат « _____ » _____ соли 2024 тавзеъ шудааст.

Котиби илмии Шурои диссертатсионӣ, доктори илмҳои педагогӣ, профессор

Абдуллоева М.

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Аксарияти одамон оид ба муҳити атроф ва мавқеи худ дар он муҳокимаронӣ намуда, ба таври ногузир ба доираи муқаддасоти решаҳои худ, мазмуну мундариҷаи ҳаёт ва мавҷудияти худ ворид мешаванд. Чунин муҳокимарониҳо, беихтиёр дар доираи мафҳумҳои оила, зодгоҳ, одамони муҳит, Ватан муттаҳид мегарданд. Дарки амиқи онҳо бо муҳокимарониҳо оид ба ватандӯстӣ оварда мерасонанд.

Хусусияти Ватан дар омилҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ, ки дар марҳилаҳои ибтидоии ташаккули инсон ва ҷомеа ташаккул ёфтаанд, таҷассум мегардад. Дар чунин ҳолат дарки чунин масъалаҳо, ба монанди иҷтимоӣёт, тарзи пайдо гардидани одамият дар инсон, заминаҳои асосии раванди ташаккули ҳиссиёти инсон муҳим ва зарурӣ мегардад. Маҳз ин масъалаҳо заминаи ташаккули фарҳанг ҳамчун воситаи махсус, ки ҳуввияти инфиродно дар шакли коллектив, ҷомеа ва давлат таъмин менамоянд, ба ҳисоб мераванд.

Бо пошхурии Иттиҳоди Шӯравӣ самтгириҳои мақсадноки тарбия дар маориф, ки яке аз беҳтаринҳо дар ҷаҳон буд, таназзул ёфт. Бӯҳрони низомӣ дар тарбияи ватандӯстӣ ба миён омад: оила, ҷомеа ва давлат нишондиҳандаҳои мақсадноки тарбияи ватандӯстиро пешниҳод менамуд, лекин низоми маориф наметавонист воситаҳои мувофиқи бадастории онҳоро пайдо намояд. Дар чунин шароит инсони мушаххас некуаҳволии худро тариқи зарур будан дар ҷомеа меҷӯяд, коллектив ба устуворӣ дар фазои касбӣ кӯшиш менамояд, ҷомеа ба солимӣ ва муваффақияти иҷтимоии аҳоли манфиатдор аст, давлат бошад ба ҷомеа муттаҳидгардида ва рақобатпазир, ягонагӣ ва амнияти миллӣ саъю кӯшиш менамояд. Маҳз ягонагӣ ва ҳамроҳии ин манфиат ва мақсадҳо, инчунин ташаккули сохторҳои зербинои мувофиқ сарчашмаҳои нави нерӯи созандаи иҷтимоиро таъмин менамоянд. Таъмини чунин ягонагӣ ва ҳамроҳӣ – шартҳои асосии ташаккули асосҳои нави ватандӯстии ҳаёти халқ ба ҳисоб меравад, ки воридшавии муттасил ва табииро дар амалиномаи ислоҳоти тамоми одамон, сафарбарномаи нерӯи иҷтимоии аҳоли дар асоси ягонагии манфиатҳои шахсӣ, коллективӣ, ҷамъиятӣ ва давлатӣ пешниҳод менамояд.

Дар шароити имрӯза, ҷаҳони иҷтимоии муосир, ки Тоҷикистон вориди он мегардад, фаҳми худро пешниҳод менамояд, ки бо ивазшавии доираи рушди ҷамъиятӣ, меъёр ва арзишҳо, тарзи ҳаёт алоқаманд аст. Яке аз хусусиятҳои зуҳуроти масъалаҳои ахлоқӣ ва сатҳи пасти фарҳанг дар ҷомеа, махсусан, дар байни ҷавонон, коҳиши нақш ва аҳамияти ватандӯстӣ ҳамчун яке аз арзишҳои миллӣ ба ҳисоб меравад. Пас аз пошхурии заминаҳои идеологӣ, ки дар низоми тарбия ҷой доштанд, аксарияти ҷавонон самтгириҳои ҷаҳонбинӣ ва ахлоқии худро аз даст доданд.

Мақсади асосӣ коркарди чунин мундариҷаи ватандӯстӣ ба ҳисоб меравад, ки аз бисёр ҷанба ба тарбияи ватандӯстони тоҷик дар шароити имрӯза мусоидат намояд. Ғояи ватандӯстии тоҷик дар шароити таҷдиди кишвар бояд бо сатҳи нави таснифот ва фаҳмиш ворид гардад. Ватандӯстӣ

бояд манфиати давлат ва шахрвандони кишварро ифода намуда, дар сатҳи ғояи умумидавлатӣ қарор гирифта, нисбат ба ватандӯстии шахсӣ мавқеи ҳукмрониро ишғол намояд.

Ватандӯстӣ ҳамчун падидаи маънавиёти миллӣ ва унсури шуури ҷамъиятӣ, дар шароити имрӯза, барои воқеияти кишвар хеле муҳим ва актуалӣ гардидааст. Нерӯи ҳар як кишвар, аз бисёр ҷиҳат, бо нерӯи ватандӯстии шахрвандони он муайян карда мешавад.

Дарачаи таҳқиқоти мавзӯ. Дар давраи шӯравӣ дар як қатор тадқиқотҳо натиҷаҳои муайяни назариявӣ ва амалӣ ба даст оварда шуда буданд. Дар ин самт, метавон таҳқиқототҳои заминавӣ, ки ба омӯзиши ватандӯстӣ ҳамчун яке аз падидаҳои муҳими иҷтимоии воқеияти шӯравӣ диққати махсус равона намудаанд, ҷудо намуд. Дар ин самт таҳқиқототҳои А. А. Агаев, А. Н. Виршиков, Н. И. Губанов, С. Д. Еметс, В. М. Зарванский, А. Н. Колесников, М. М. Кучуков, В. В. Макаров, Р. Я. Мирский, В. Ш. Нахушев, Ю. С. Петросян, П. Н. Поспелов, П. М. Рогачев, П. Е. Сапегин, М. А. Свердлин, Л. П. Стариков, В. А. Хмелевский ва дигарон саҳми арзанда гузоштаанд. Дар қорҳои илмии муаллифони зикргардида хусусиятҳо ва қонуниятҳои рушди таърихӣ ватандӯстӣ ҳамчун ғоя ва падидаи иҷтисоиву фарҳангӣ баррасӣ гардида, принципҳо, аломатҳо ва сохтори ватандӯстӣ ошкор гардидаанд.

Ба мушкилоти тарбияи халқии ватандӯстӣ Г.В. Белинский, Н.М. Добролюбов, К.Д.Ушинский, А.С. Макаренко, В.А. Сухомлинский, С.П. Шатский саҳми бузург гузоштаанд. Таҳқиқототҳои И.И. Болдерев, В.З.Фулвов, И.С. Маренко, А.В. Мудрик, В.А. Слостенин, Г.Н. Филонов А.А. Шаталов барои омӯзиши ҷанбаҳои педагогии тарбияи ватандӯстӣ аҳамияти умуминазариявӣ доранд.

Таҳлили таҳқиқототҳои психологӣ-педагогӣ нишон медиҳанд, ки ақсарияти олимони ва омӯзгорон ба масъалаи ватандӯстӣ ва тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии диққати махсус равона намудаанд. Масъалаи ватандӯстӣ дар ҷанбаи фалсафӣ, иҷтимоӣ ва педагогии он дар қорҳои илмии Т.В. Беспалова, Н.А. Захаров, А.А. Крупник, А.П. Погарелий, Е.И. Сизова таҷассум ёфтаанд.

Дар ҳалли масъалаҳои тарбияи ватандӯстӣ дар педагогикаи ватанӣ мавқеи муҳим ба истифодаи эҷодии мероси классики Шарқ, ки дар эҷодиёти мутафаккирони машҳур А.Рӯдакӣ, А.Фирдавсӣ, Абуали ибни Сино, Н.Хусрав, Ҳ.Шерозӣ, С.Шерозӣ, А.Дехлавӣ, К.Хучандӣ, А.Ҷомӣ равона карда шудааст. Ин мутафаккирон ба ғанигардӣ ва дақиқгардии ҷанбаҳои нави нақши мероси классикӣ ба рушди маънавӣ-ахлоқӣ ва ташаккули шахсият таъсири бузург расонидаанд.

Дар давраи соҳибистиклолӣ ва мустақилияти миллӣ аз тарафи олимони ватанӣ, ба монанди Х.Афзалов, Қ.Қодиров, И.Х.Каримова, М. Лутфуллоев, Ф.Шарифзода, С.Сулаймонӣ, Х.Раҳимзода, Ш.Шаропов, Б.Мачидова, К.Хочаев, М. Раҷабов, Ҷ.Давлатзода як қатор таҳқиқототҳо

гузаронида шудаанд, ки дар ҳалли масъалаҳои тарбия ва ғояи ватандӯстӣ дар асоси афкори мутафаккирони тоҷику форс хеле муфид мебошанд.

Лекин, ба таҷассуми васеи масъала дар адабиёти педагогӣ, дар шароити муносири хеле мураккаби иҷтимоӣ-сиёсӣ масъалаи тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ муҳим ва актуалӣ боқӣ мондааст. Дар шароити шусташавии мафҳуми ватандӯстии воқеӣ, пайдоиш ва рушди самтҳои манфӣ, ки ба зухуроти ватандӯстии воқеӣ монеа эҷод менамоянд, ин масъала боз ҳам муҳим гардида, таҳқиқоту таҳлили он зарурӣ ва саривақтӣ мегардад.

Таҳлили адабиёти таърихӣ ва педагогӣ, омӯзиши таҷрибаи фаъолияти муассисаи таҳсилоти олии дар самти тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ нишон медиҳад, ки дар ин самт як қатор **ихтилофотҳо** ҷой доранд: талаботи объективии ҷомеа дар ташаккули шахсият, ки ба зоҳирнамоии ватандӯстӣ дар тамоми сатҳҳои ҳамкориҳои иҷтимоӣ равона гардидааст ва самтгирии нокифояи низоми муассисаи таҳсилоти олии ба тарбияи ҷунин шахсият; талаботҳои амалияи таълимӣ ба таъминоти илмӣ-методӣ ва мундариҷавии раванди ташаккули ватандӯстӣ ва нокифояги коркарди он дар назария ва амалияи педагогӣ; имкониятҳои эҳтимолии ташаккули ватандӯстии донишҷӯён дар низоми муассисаи таҳсилоти олии ва сатҳи пасти амалинамоии онҳо дар амалия.

Ихтилофотҳои зикргардида боиси муаммои таҳқиқот гардид, ки бо ошкорнамоии нерӯи тарбиявӣ барои ташкили самараноки тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии донишҷӯёни муассисаи таҳсилоти олии алоқаманд мебошад.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва мавзӯҳои илмӣ: Таҳқиқи диссертатсионии мазкур дар ҷаҳорҷӯбаи мавзуи дурнамои илмии кафедраи педагогика ва психологияи Донишгоҳи давлатии Данғара дар мавзуи «Назария ва методикаи ташаккули ҳисси ватандӯстӣ ва худшиносии миллии донишҷӯён дар муассисаҳои таҳсилоти олии», ки солҳои 2019-2022 иҷро гардидааст, ба анҷом расонида шудааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот: асоснокнамоии назариявӣ ва коркарди тарҳи самараноки тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Объекти таҳқиқот: низоми тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии.

Мавзуи (предмети) таҳқиқот: тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии мутахассисони оянда ҳамчун заминаи ташаккули худшиносии миллии дар муассисаҳои таҳсилоти олии.

Фарзияи таҳқиқот: тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии самаранок мегардад, агар:

-асосҳои назариявӣ-методологии тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ муайян карда шаванд;

-коркарди тарҳи тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии донишҷӯён коркард карда шаванд;

-ташкил ва такмили шароити педагогӣ барои ташаккул ва инкишофи сифатҳои ҳарбӣ-ватандӯстӣ ба роҳ монда шавад;

-раванди тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ бо заминаҳои илмӣ-методӣ таъмин карда шавад.

Вазифҳои таҳқиқот:

-омӯзиш ва таҳлили ташаккул ва инкишофи ғояи ватандӯстӣ ҳамчун падидаи иҷтимоӣ-сиёсӣ ва маънавии ҷомеа;

- муайян намудани асосҳои ташкиливу педагогии низоми тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии донишҷӯён дар муассисаҳои таҳсилоти олии;

- омӯзиш ва баҳогузори тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии донишҷӯён дар раванди омӯзиши фанҳои гуманитарӣ;

-омӯзиш ва таҳлили технологияҳои ташкили тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ дар фаъолияти ҷамъиятии донишҷӯён;

- омӯзиш ва ташҳиси нишондиҳандаҳои асосӣ ва шароити баланд бардоштани самаранокии раванди тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ дар шароити муосир;

-баррасии фаъолияти кафедраи ҳарбӣ ҳамчун унсуре асосии тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии.

Марҳилаҳои асосии таҳқиқот.

- давраи якум (2018-2019) ҷамоварии мавод, ташҳис ва банизомдароии онҳо, алоқамандии далелҳои педагогӣ, ғояҳо, назарияҳо муайян гардиданд, натиҷаҳо дар шакли ибтидоӣ ба даст оварда шуданд;

- давраи дуюм (2019-2020) омӯзиши мавод ва ташҳиси онҳо идома ёфт, натиҷаҳои ба даст овардашуда, бо натиҷаҳои ибтидоӣ муқоиса карда шуданд. Натиҷаҳо дар таълими Педагогика барои ихтисосҳои педагогӣ мавриди истифода қарор дода шуд. Илова бар ин, натиҷаҳои ба даст оварда шуда дар шакли мақола ба ҷоп пешниҳод карда шуд.

- давраи сеюм (2021-2023) хулоса ва пешниҳодҳо дақиқ гардониданд шуданд, ҷопи натиҷаҳои ба даст омада идома дода шуд, ба шакли муайян даровардани таҳқиқоти диссертатсионӣ ба анҷом расонида шуд.

Асосҳои методологии таҳқиқотро концепсияҳои шахсият ҳамчун мақсади раванди педагогӣ, назарияи муносибати шахсӣ-самтгирӣ дар таълим ва тарбия, асосҳои педагогӣ ва иҷтимоиву психологии тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии ҷавонон, омода намудани онҳо ба хизмат дар сафи қушунҳои ҳарбӣ, назарияи лоихақашӣ дар рушди раванди таълим ва ғайраҳо ташкил менамоянд.

Асосҳои назариявии таҳқиқот аз концепсияи ташаккули шахрвандият ва ватандӯстӣ, принсипи муносибати таърихии тарбия, муқаррароти назариявии лоихақашии педагогӣ, муқаррароти назариявии таҳсилоти шахсӣ-самтгирӣ иборат мебошад.

Методҳои таҳқиқот. Методҳои зерин истифода карда шуданд:

- методҳои ташҳиси назариявӣ - муқоисавӣ-қиёсӣ, ретроспективӣ, моделсозӣ;

- методи ташҳисӣ – саволномаҳо, методи баҳогузориҳои санҷишӣ;

- ташхиси маҳсули фаъолият, омӯзиши таҷрибаи психологиву педагогӣ;

- методҳои тадқиқоти таҷрибавӣ;

- методҳои коркарди оморӣ маълумоти таҷрибавӣ.

Сарчашмаҳои маълумот. Асарҳои илмӣ олимон, методистҳо, омӯзгорон ва равшанфироки ватанӣ ва хориҷӣ оид ба масъалаҳои мухталифи ватандӯстӣ, меҳру муҳаббат ба Ватан, ифтихор ва хизмат ба Ватан сарчашмаҳои маълумоти таҳқиқототи мазкур ба ҳисоб мераванд. Илова бар ин, меъёрҳои ҳуқуқӣ, ба монанди Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи маориф”, “Дар бораи масъулияти падару модар дар тарбияи фарзанд”, Стандарти давлатии таҳсилоти умумӣ ва олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, нақша ва барномаҳои таълимӣ, санадҳои асосӣ, методӣ, таҷрибаи пешқадами омӯзгорони наовари муассисаҳои таҳсилоти олии арзишҳо ва унсурҳои миллӣ расму оинҳои халқӣ ҳамчун сарчашмаҳои асосии маълумот барои таҳқиқототи мазкур мавриди истифода қарор дода шудаанд.

Заминаҳои эмпирикӣ. Заминаҳои эмпирикии таҳқиқотот ба фаъолияти амалии муаллифи диссертатсия нисбат ба объекти таҳқиқотот асос ёфтаанд: омӯзиши адабиёти илмӣ ва методӣ оид ба мавзӯ, адабиёти умумии дидактикӣ ва назариявӣ оид ба методикаи таълим; омӯзиш ва истифодаи таҷрибаи пешқадами педагогӣ; арзёбии раванди таълим наврасон ва ҷавонон дар рӯҳияи ватандӯстӣ ва ватандпарварӣ; истифодаи методҳои эмпирикӣ, ба монанди пурсишҳо, суҳбатҳо ва ғайраҳо; таҳлил ва ҷамъбасти маълумотҳо дар раванди корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ ҷамъомада; таҳлили муқоисавӣ ва баҳодиҳии натиҷаҳои онҳо; мушоҳидаҳои педагогӣ ва ғайраҳо.

Пойгоҳи таҷрибавию озмоишии таҳқиқот. Пойгоҳи таҷрибавӣ-озмоишии таҳқиқот Донишгоҳи давлатии Данғара ба ҳисоб меравад. Дар давраҳои гуногуни таҳқиқот 456 нафар омӯзгорон ва донишҷӯён ба корҳои озмоишӣ иштирок намуданд.

Навгонии илмӣ таҳқиқот.

Унсурҳои асосии навгонии илмӣ ҷанбаҳои зерин ба ҳисоб мераванд:

- бо таҳлили сарчашмаҳои мухталифи илмӣ ва таърихӣ ташаккул ва инкишофи ғояҳои ватандӯстӣ ҳамчун падидаи иҷтимоӣ-сиёсӣ ва маънавий дар ҷомеа мавриди омӯзиш ва баҳогузорию объективӣ қарор дода шудааст;

-бо омӯзиши адабиёти илмӣ шароити ташкиливу педагогии рушди низомии тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ муайян гардида, дар асоси таҳлили ҷанбаҳои амалии масъала роҳҳо ва воситаҳои баланд бардоштани сатҳи тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии пешниҳод карда шудааст;

-дар асоси омӯзиш ва таҳлили таҳқиқототҳои мухталиф, инчунин корҳои таҷрибавӣ озмоишӣ муайян карда шудааст, ки таълими ғайри иҷтимоӣ-гуманитарӣ заминаи асосии ташаккул ва инкишофи тарбияи ватандӯстӣ баромад менамояд. Ошкор гардонида шудааст, ки дар ҳолати

махдуд ё кохиш додани омӯзиши фанҳои иҷтимоӣ-гуманитарӣ ватандӯстии “бардуруғ” ва “беасос” ташаккул меёбад;

- бо истифода аз сарчашмаҳои илмӣ ва гузаронидани корҳои таҷрибавӣ озмоишӣ технологияҳои рушди тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии донишҷӯён дар фаъолияти ҷамъиятии донишҷӯён таҳлил гардида, баҳогузорӣ карда шудааст.

Нуктаҳои, ки ба ҳимоя пешниҳод мешаванд:

- ватандӯстӣ ҳамчун ғоя, қувваи пешбарандаи ҷомеа ва давлат, ҳамчун падидаи иҷтимоӣ-сиёсӣ ва маънавӣ ҳанӯз аз тарафи мутафаккирони антика мавриди баррасӣ қарор гирифта буд. Дар марҳилаҳои минбаъдаи рушди таърихӣ ба масъалаҳои мухталифи ватандӯстӣ диққати махсус равона карда мешуд. Ҷанбаҳои мухталифи ин падидаи иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар афкори мутафаккирони мухталиф мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Дар шароити имрӯза ватандӯстӣ ҳамчун қисми ҷудонопазир ва хусусияти муҳими ҳастии шаҳрвандон баррасӣ мегардад, ки тақдирӣ минбаъдаи онро муайян менамояд. Ғояи ватандӯстӣ дар тамоми давраи замони танҳо дар ҳаёти маънавии ҷомеа, балки дар тамоми соҳаҳои муҳими фаъолияти он – дар идеология, сиёсат, фарҳанг, иқтисодиёт, экология мавқеи муҳимро ишғол менамуд; ҳамчун омили муттаҳидкунандаи ҷомеа ва ҳифзкунандаи манфиатҳои миллӣ баромад менамояд;

- тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ бояд қисми муҳими раванди тарбия бошад, ки ба ташаккули мавқеи устувори шаҳрвандӣ, эътиқоди ахлоқӣ, ватандӯстии мутахассиси оянда равона гардида бошад. Аз ин хотир, зарурати коркарди шароити ташкиливу педагогии рушди низоми тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии мутахассисони оянда дар доираи омодагии касбӣ ба миён меояд. Шароити ташкиливу педагогӣ ҳамчун маҷмӯи органикии комплексҳои серзина тасниф карда мешавад, ки ба бадастории мақсадҳои педагогӣ равона гардидаанд, ки бо тарбияи шакли нави ҳарбӣ ватандӯстӣ дар раванди тайёрнамоии касбӣ алоқаманд мебошанд;

- фанҳои иҷтимоӣ-гуманитариро бояд тарзе пешниҳод намуд, ки дар як қатор бо ҳалли вазифаҳои тарбиявӣ, иҷтимоиву касбӣ, инчунин тафаккури умумиро ташаккул диҳанд ва умуман инкишофи шахсияти донишҷӯро таъмин намоянд. Дар асоси вазифаҳои гузашташуда, аз он ҷумла тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии донишҷӯён, дар тарҳи назариявӣ-концептуалии омӯзиши фанҳои иҷтимоӣ-гуманитарӣ ба инобат гирифтани як қатор унсурҳои мувофиқи мақсад аст. Омӯзиши фанҳои гуманитарӣ ҳамчун заминаи асосии ташаккул ва инкишофи ҳиссиёти ватандӯстӣ, меҳру муҳаббат ба Ватан, ифтихор аз дастовардҳои таърихӣ ва муосир баромад менамоянд;

- шакл ва методҳои амалинамоии тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ дар муассисаи таҳсилоти олии бояд бо ҳуҷҷатҳои умумии меъёрӣ, инчунин анъанаҳои педагогӣ бо назардошти хусусиятҳои муассисаи таҳсилоти олии ва хусусиятҳои синнусолии донишҷӯён алоқаманд буда, мундариҷаи тарбияи шаҳрвандӣ-ватандӯстиро муайян намоянд. Тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ ва шаҳрвандӣ-ватандӯстии донишҷӯён ба ташаккули самтгириҳои арзишии

донишчӯён дар шароити сатҳи баланди фаъолнокии онҳо дар иштирок дар навъҳои мухталифи фаъолияти иҷтимоӣ равона карда шудааст. Раванди ташаккули самтгириҳои арзишии шахрвандӣ-ватандӯстӣ ва ҳарбӣ-ватандӯстӣ дар ҳамон ҳолат маҳсулноқ мегардад, ки ҳамгирии арзишҳои умумиинсонӣ ва ҷамъиятӣ таъмин карда шавад. Дар ин самт аҳамияти муҳимро низоми тайёрнамоии касбӣ касб менамояд, зеро мутахассисони оянда барандагони фаъоли ғояи шахрвандият ва ватандӯстӣ дар раванди фаъолияти касбӣ баромад менамоянд;

- дар шароити имрӯза масъалаи асосии таҳияи роҳҳо ва воситаҳои асосии таъмин намудани тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ ба ҳисоб меравад.

Аз истифодаи дурусти восита, метод, технологияи тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ самаранокии раванди мазкур вобаста аст;

- кафедраи ҳарбӣ яке аз марказҳои муҳими тарбияи ҳарбӣ ватандӯстӣ дар муассисаи таҳсилоти олий ба ҳисоб меравад. Аз ин хотир зарур аст, ки ба фаъолияти ин марказ диққати махсус равона карда шавад.

Аҳамияти назариявӣ таҳқиқот. Дар асоси самтгириҳои гуманистии педагогика концепсияи тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии донишчӯён асоснок карда шудааст, ки дар он тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ тариқи ташкил ва рушди шароити педагогӣ таъмин карда мешавад.

Аҳамияти амалии таҳқиқот бо он муайян карда мешавад, ки концепсияи бунёди ташаккули ватандӯстӣ, ки дар таҳқиқотот пешниҳод карда шудааст, самаранокӣ ва сифати тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстиро баланд менамояд. Истифодаи нишондиҳандаҳои таҳиягардида ва баҳогузориҳои рушди ватандӯстӣ имконият медиҳад, ки низоми тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ ба таври инфиродӣ ва ба таври мухталиф ба роҳ монда шавад. Маводҳои назариявӣ ва эмпирикии ба даст овардашуда дар коркарди мундариҷаи тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии ҷавонон аҳамияти назаррас доранд.

Эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Натиҷаҳои илмии бадастомада бо истифодаи методикаи маҷмӯии таҳқиқотот, ки ба вазифа ва мантиқи он мувофиқ аст, бо нишон додани маълумоти таҷрибавӣ ва дар мавҷудияти базаи ягона ва пайвастаи назариявӣ-методологии таҳқиқототи дмсертатсионӣ, ки дар корҳои мухталиф асос ёфта, бр мавзӯ ва вазифаҳои таҳқиқотот алоқаманд мебошанд, таъмин карда шудаанд.

Мутобиқати мавзӯи диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзӯ ва мазмуни диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ 13.00.08 - «Назария ва методикаи таҳсилоти касбӣ», (13.00.08.04 – Назария ва методикаи фанҳои гуманитарӣ) мувофиқат мекунад.

Саҳми шахсии докталаби дарёфти дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот.

Таҳия, коркард ва таҳлили ҳамаҷонибаи мавзӯи таҳқиқи диссертатсионӣ маҳсули фаъолияти ҷандинсолаи муаллиф мебошад. Муаллиф дар ҳамаи марҳилаҳои таҳқиқот иштироки бевосита намуда, натиҷаҳои таҳқиқоти мазкурро мустақилона ҷамъбаст кардааст.

Тасвӣб ва амалисозии натиҷаҳои таҳқиқот. Нуқтаҳои асосии таҳқиқотот дар конференсияҳо ва семинарҳои гуногуни илмию амалии

донишгоҳӣ, ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ дар шакли маърузаҳо пешниҳод гардидаанд. Вобаста ба мавзуи диссертатсия муаллиф 4 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъб расонидааст.

Интишорот аз рӯи мавзуи диссертатсия. Аз рӯи мавзуи диссертатсия зиёда аз 9 мақолаву дастурҳои илмӣ-методӣ, аз ҷумла, 3 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои тақризшавандаи феҳристи тавсиянамудаи ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 3 номгӯй аз онҳо дар маҷмуаи маводи конференсияҳо нашр шудаанд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Таҳқиқоти диссертатсионӣ аз муқаддима, се боб, шаш параграф, хулоса, феҳристи библиографии дорои 154 номгӯй манбаъ иборат мебошад. Ҳаҷми диссертатсия 150 саҳифаи матни компютерио ташкил медиҳад.

МАЗМУНИ АСОСИИ ДИССЕРТАТСИЯ

Дар муқаддима муҳимияти таҳқиқотот асоснок гардидааст; масъала ва сатҳи омӯзиши он, объект ва мавзӯи таҳқиқотот муайян гардидаанд; мақсад, фарзия ва вазифаҳо тартиб дода шудаанд; марҳила ва методҳои таҳқиқотот, наwgонии илмӣ он, аҳамияти назариявӣ ва амалӣ ошкор гардидаанд; чанбаҳое, ки ба ҳимоя пешниҳод карда мешаванд, баён гардидаанд.

Дар боби якум “Асосҳои назариявӣ-методологии омӯзиши тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии донишҷӯён дар шароити муосир” масъалаи ташаккул ва рушди ғояи ватандӯстӣ дар марҳилаҳои мухталифи рушди таърихӣ, асосҳои педагогии тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии донишҷӯён дар шароити муосир мавриди баррасӣ ва таҳлил қарор гирифтаанд.

Дар зербоби якуми боби якум “Ташаккул ва рушди ғояи ватандӯстӣ ҳамчун падидаи иҷтимоӣ-сиёсӣ ва маънавӣ” бо истифода аз методи таърихи ташаккул ва инкишофи ғояҳои ватандӯстӣ дар марҳилаҳои мухталифи инкишофи таърихӣ мавриди омӯзиш қарор дода шудааст. Қайд карда шудааст, ки ғояҳои ватандӯстӣ дар эҷодиёти аксарияти маорифпарварон, нависандагон, таҳқиқототҳои файласуфон, фаълони ҷамиятӣ, омӯзгорони машҳур мавқеи хоса пайдо намудаанд. Дар таҳқиқототҳои педагогӣ ватандӯстӣ дар шакли сифати ҳамгирии маънавӣ-ахлоқӣ дар сохтори шахсият баррасӣ мегардад, ки дар он чунин ҳиссиёти ахлоқӣ, ба монанди масъулиятшиносӣ дар назди Ватан мавқеи аввалиндарачаро ишғол менамояд.

Ватандӯстӣ як навъ шакли самтгирии ҳаётии шахрвандон дар татбиқи стратегияи ҳаётии ба манфиатҳои воқеии иҷтимоӣ ва интизориҳои коллектив, ҷомеа ва давлат мувофиқ мебошад, ки дар зехни шахрванд, дар маънои мавҷудияти ӯ ва тарзи ҳаёти ӯ таҷассум гардидааст.

Меҳру муҳаббати маънавӣ ба Ватан меъёрҳои муоширати миллӣ, арзиши ҳаётро дарбар мегирад, ки аз тарафи падар ва модар гузаштааст ва ба инсон талқин карда мешаванд ва имконият медиҳанд, ки инсон ҳамватанонро дӯст дорад, қорҳои некро анҷом диҳад. Шакли олии меҳру

муҳаббат – шакли сиёсӣ ба ҳисоб меравад, ки дар меҳру муҳаббат ба хайрият ва шаъну шарафи кишвар ва хоҳиши мусоидат намудан ба онҳо дар тамоми ҷанбаҳо зоҳир мегардад.

Дар давраи антиқа ватан ҳиссиёти гуногуни шахрвандон – ҳиссиёти динӣ, сиёсӣ, этикиро муттаҳид менамуд, лекин дар марҳилаҳои аввали давраи асримиёнагӣ чунин фаҳмиш аз байн рафт. Дар марҳилаҳои минбаъдаи давраи асримиёнагӣ гарчанде мафҳум дар ҳаёти муқаррарӣ истифода мегардид, лекин ҷанговарон ва вассалон омода буданд, ки барои ҳоким, на барои ватан ҷони худро қурбон намоянд.

Афкори педагогии мутафаккирони тоҷик дар асрҳои миёна оид ба ғояҳои ватандӯстӣ ва ватанпарварӣ дар асрҳои миёна дар зерин таъсири шароитҳои таърихӣ, сиёсӣ, иҷтимоӣ, фалсафӣ, ахлоқӣ, маънавӣ ва махсусан динӣ ташаккул ёфтааст.

Дар давраи Эҳё, ки шавқу рағбат ба давраи антиқа ва наққорҳои антиқавӣ қувват гирифт, ҳиссиёти ватандӯстӣ нерӯи тозаии рушдро касб намуд, ки ҳам дар таълимотҳои назариявии мутафаккирон ва ҳам дар ташаккули ҳиссиёти миллӣ зерин таъсири ҳодисаҳои сиёсии аврупоӣ таҷассум мегардид. Ин ҳодисаҳои сиёсӣ ба заифгардии ҳиссиёти динӣ, ки ба сифати таъвиҷаи ҳиссиёти ватандӯстӣ баромад менамуд ва дар натиҷа, ба тасдиқи ватандӯстии дунявӣ ба сифати арзиши ҷомеаи ташаккулёбандаи буржуазӣ оварда расониданд.

Эҳёи мафҳуми “ватандӯстӣ” –ро бо номи мутафаккир Макиавелли алоқаманд менамоянд, ки ғояи антиқавӣ ватандӯстиро ба вазъияти дараи эҳё ва замони нав мувофиқ намудааст. Макиавелли ҳаёти ҷамъиятӣ ва шахсиро ҷудо намуда, ҳаёти шахсиро ба ҳаёти ҷамъиятӣ тобеъ намудааст. Инфирод, пеш аз ҳама, сарвари сиёсӣ бояд дар доираи манфиатҳои давлатӣ амал намуда, худро қисми Ватани худ эҳсос намояд. Дар чунин ҳолат сохтори давлатии ватан муҳим нест.

Андозаи ватандӯстӣ ин фазои этникӣ фарҳангӣ, геополитикӣ ва иқтисодии кишвар, нерӯи бузургии рушди он ба ҳисоб меравад. Баробар намудани арзишҳои ватандӯстӣ дар зерин ҳимояи тафаккури умумисайёравӣ ва “арзишҳои умумиинсонӣ” ба муҳимгардии масъала оид ба он, ки тафовути як халқро аз халқи дигар таъмин менамояд ва асоси ҳувияти халқу миллат ба ҳисоб меравад, оварда расонид.

Ватандӯстӣ ҳамчун ғоя ва қувваи пешбарандаи ҷомеа ва давлат ҳанӯз аз тарафи мутафаккирони антиқа мавриди баррасӣ қарор гирифта буд. Дар марҳилаҳои минбаъдаи рушди таърихӣ ба масъалаҳои муҳталифи ватандӯстӣ диққати махсус равона карда мешуд.

Баррасии масъалаи ватандӯстӣ қариб ҳамеша зерин таъсири шумораи зиёди муҳолифон қарор дошт, ки дар шаклҳои гуногун имкони рушди созанда ва ҳама-тарафаи онро маҳдуд мекарданд. Дар инкишофи коркарди масъалаҳои ватандӯстӣ давраи шӯравӣ мақоми махсусро касб намуда буд. Дар ин давра таҳқиқоти масъалаҳои ватандӯстӣ паҳлӯҳои муҳталифи онро фаро мегирифт. Аксари онҳо зерин таъсири идеологияи ҳукмрон қарор

гирифта, дарки якҷонибаи расмии моҳияти ватандӯстиро инъикос мекарданд.

Гояҳои ватандӯстӣ дар эҷодиёти аксарияти маорифпарварон, нависандагон, таҳқиқототҳои файласуфон, ғаъолони ҷамъиятӣ, омӯзгорони машҳур мавқеи хосса пайдо намудаанд. Мазмуну мундариҷа ва самтнокии ватандӯстӣ, пеш аз ҳама, бо фазои маънавӣ ва ахлоқии ҷомеа ва решаҳои таърихии он, ки ҳаёти ҷамъиятиро таъмин менамояд, муайян карда мешавад. Нақш ва аҳамияти ватандӯстӣ дар ҳолатҳои номуқаррарии таърих, вақте ки самтҳои объективии рушди ҷомеа бо афзоиши шиддатнокии нерӯҳо ва шаҳрвандони он ҳамроҳӣ карда мешаванд, баланд мегардад.

Дар зербоби дуум боби якум “Асосҳои ташкиливу педагогии низоми тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии донишҷӯён дар муассисаҳои таҳсилоти олӣ” масъалаи асосҳои танзими раванди тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии донишҷӯён мавриди баррасӣ қарор дода шудааст. Қайд карда шудааст, ки тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ ҳамчун қисми таркибии раванди гуногунҷанба ва ягонаи педагогии ташаккули шахсият баррасӣ карда мешавад ва ҳамчун ғаъолият, ки ба рушди ҳиссиёти ватандӯстӣ, ангезаҳо ва меъёрҳои устувори рафтор, ташаккули донишҳо, арзишҳо, сифатҳои шахсии ватандӯстӣ, ки барои иҷтимоигардии бомуваффақи шахсият заруранд, муайян карда мешавад. Мавҷудияти ҳиссиёти рушднамудаи ватандӯстӣ ин нишондиҳандаи ташаккули маънавӣ-ахлоқии шахсият, ташаккули самтгириҳои арзишӣ, муқаррароти ҷаҳонбинӣ ба ҳисоб меравад.

Дар шароити имрӯза дар сатҳи ҳуҷҷатҳои меъёриву ҳуқуқӣ ба сифати шароити муҳими муваффақияти тарбияи ватандӯстӣ зарурати ташкили корҳо оид ба нигоҳдорӣ ва эҳёи арзишҳои анъанавии фарҳанги миллӣ муқаррар гардидаанд. Тарбия ва рушди ҳиссиёти ватандӯстӣ, шиносномоии шахсият бо арзишҳои фарҳанг яке аз шароитҳои эҳё ва нигоҳдории асосҳои маънавӣ-ахлоқӣ ва ватандӯстии характери миллӣ ба ҳисоб меравад.

Амалиномаи ин принципҳо рушди таҳаммулпазирӣ, эҳтиром ба наздикон, коллективизм, хувият, маънавиёт, ахлоқ ва албатта ватандӯстиро пешниҳод менамояд, ки ба бадастории сатҳ ва сифати сазовори шоистаи ҳаёти шаҳрвандон, эҳёи маънавӣ-ахлоқӣ, иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва сиёсии давлат равона карда шудааст. Дар як қатор бо масъалаҳои методологии тарбияи ватандӯстӣ таъмини муайянномаи мавзӯӣ-мафҳумӣ масъалаи муҳим ба ҳисоб меравад.

Самтгириҳои лоиҳавӣ-барномавии таҳсилоти муосир ба бадастории вазифаҳои стратегии пурқувват намудани давлат равона карда шудаанд. Албатта, бадастории чунин вазифа танҳо тариқи тарбияи ватандӯстии шаҳрвандон имконпазир аст, ки бо ҳамгирии ватандӯстӣ дар маориф таъмин карда мешавад. Маҳз чунин ҳамгирӣ метавонад яке аз самтҳои стратегии сиёсати давлатӣ – барқарор намудани субъективиятро дар бунёди нерӯмандии давлат ва фарҳанги он дар ҷаҳони муосир амалӣ намояд.

Тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ яке аз самтҳои муҳим дар раванди тарбияи ватандӯстӣ ба ҳисоб меравад. Такмили тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ вазифаи

муҳими давлати муосир, ҷомеа ва низоми миллии маориф ба ҳисоб меравад. Ҳалли вазифаи мазкур бояд на танҳо дар ҷанбаи амалӣ, балки дар ҷанбаи илмӣ, дар асоси коркард ва амалинамоии муносибатҳои муосири психологиву педагогӣ ва технологияҳои таълимӣ амалӣ карда шавад.

Мақсади тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии ҷавонон дар шароити муосир дар талқин намудани ҳисси ифтихор, меҳру муҳаббат ва эҳтиром ба Ватани худ, ташаккули ҷаҳонбинии илмӣ, сифатҳои шаҳрвандӣ ва ватандӯстӣ, омодагии иҷрои қарзи конститутсионӣ оид ба таъмини амнияти ҳудуди он, сарҳад, рушди давлат, инчунин ҳимояи давлат ва манфиатҳои миллии Ватан зоҳир мегардад.

Таҳлили сарчашмаҳои илмӣ нишон медиҳад, ки барои ҳалли бомуваффақи масъалаи тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ технологияҳои таълимӣ баррасӣ карда шаванд, зеро бо шакл ва методҳои педагогӣ сифатҳои муҳими ахлоқиву психологиву ҷавонон, ки барои ӯ ҳамчун ҳимоятгари Ватан заруранд, ташаккул меёбанд.

Вазифаи тарбияи ватандӯстон, омода намудани ҷавонон ҳамчун ҳимоятгарони Ватан, ки дар назди омӯзгорон, кормандони соҳаи маориф гузошта шудааст, хеле душвор, мураккаб ва пурмасъул мебошад. Бо назардошти ҷанбаҳои зикргардида дар раванди таҳқиқототи педагогӣ зарурати муайян намудани маҷмӯи шаклҳо, методҳо, усулҳои тарбия, ки бояд технологияи таълимии тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ пайдо мешавад, зеро маҳз истифодаи чунин технологияҳо ба омӯзгорон, иштирокчиёни раванди тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ имконият медиҳад, ки натиҷаҳои дилхоҳ ба даст оварда шавад.

Муҳимияти ташаккул ва такмили низоми тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ аз рӯи зарурати модернизатсияи иҷтимоии ҷомеа, ки яке аз ҷанбаҳои муҳими он ташаккули ватандӯстии нав ба ҳисоб меравад, бармеояд. Тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ яке аз самтҳои муҳими ташаккули шуури ватандӯстии шаҳрвандон, тарбияи ҳиссиёти садоқат ба кишвари худ ба ҳисоб меравад. Аз ин хотир, тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ ҳамчун фаъолияти гуногунсамти муносибати низоми ташкилнамоиро талаб менамояд.

Муҳимияти ташаккул ва такмили низоми тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ аз рӯи зарурати модернизатсияи иҷтимоии ҷомеа, ки яке аз ҷанбаҳои муҳими он ташаккули ватандӯстии нав ба ҳисоб меравад, бармеояд. Тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ яке аз самтҳои муҳими ташаккули шуури ватандӯстии шаҳрвандон, тарбияи ҳиссиёти садоқат ба кишвари худ ба ҳисоб меравад. Аз ин хотир, тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ ҳамчун фаъолияти гуногунсамта муносибати низоми ташкилнамоиро талаб менамояд.

Дар боби дуюм “Воситаҳои педагогии танзими раванди тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олӣ” масъалаи самаранокии тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ дар раванди омӯзиши фанҳои гуманитарӣ, технологияҳои ташкили тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ дар фаъолияти ҷамъияти донишҷӯён мавриди баррасӣ ва таҳлили илмӣ қарор дода шудааст.

Дар зербоби якуми боби дуюм “Тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии донишҷӯён дар раванди омӯзиши фанҳои гуманитарӣ” омӯзиши фанҳои гуманитарӣ ва таъмини самаранокии раванди тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ баррасӣ карда шудааст. Қайд карда шудааст, ки нигоҳдорӣ ва афзун намудани анъанаҳои ватании ватандӯстӣ дар низоми таҳсилоти ватанӣ дар шароити имрӯза амали зарурӣ ва саривақтӣ гардидааст.

Тарбияи шахрванд ва ватандӯст дар доираи ҷамоа тариқи коллектив ба инфирод амалӣ мегардад. Талаботи таърихии глобализм дар назди низоми маориф масъалаҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ, ахлоқӣ, маънавӣ, ташкилотӣ ва мундариҷавиро пеш мегузорад. Дар натиҷа, мо бояд тарзи нави низоми маорифро бунёд намоем, ки самтҳои афзалиятноки он фарҳанг, ватандӯстӣ ва шахрвандияти инсон бошад.

Дар курсҳои поёни бояд мувофиқшавии донишҷӯён ба талаботҳои муассисаҳои таҳсилоти олии, ба ташаккули худшиносии шахрвандӣ-ватандӯстии онҳо; ба ташаккули дониш, маҳорат ва малакаҳои касбӣ бо дарки фарҳанги ҳуқуқӣ; ба ташаккули чунин сифати интегративӣ, ба монанди шахрвандият дар асоси дониш ва таҷрибаи ибтидоӣ диққати асосӣ равона карда шавад. Дар курсҳои болоӣ – ташаккули хатмкардаи донишгоҳ ҳамчун шахсияти касбӣ, шахрванд ва ватандӯсти кишвар; таҷрибаомӯзӣ фаъолияти амалии касбӣ, ки дар рафти он сифатҳои шахрвандӣ ва ватандӯстии мутахассис зӯҳур ва такмил меёбанд: масъулият, қарз дар назди халқу давлат, муҳаббат ба Ватан ва омодагӣ ба ҳимояи он ба эътибор гирифта шаванд.

Масъалаи тарбияи шахрванд, ки метавонад нерӯи худро амалӣ намояд, субъекти ҳаёт ва фаъолияти худ ва стратегияи тақдири худ бошад, дар парадигмаи муосири маориф хеле муҳим арзёбӣ карда мешавад. Мақсади асосии тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии донишҷӯён ташаккули ҳиссиёти ватандӯстӣ, рушди маънавиёт, ахлоқ, мавқеи фаъоли шахрвандӣ, шавқмандӣ дар мустақам намудан ва ҳимояи кишвари худ ба ҳисоб меравад.

Тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ дар муассисаи таҳсилоти олии бояд ба таври васеъ ба роҳ монда шуда, тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷавононро фарогир бошад. Ташаккули сифатҳои иҷтимоии ватандӯстӣ ва муқаррароти арзишӣ бояд тариқи омӯзиши фанҳои мухталифи гуманитарӣ, иштироки донишҷӯён дар фаъолияти созмонҳои ҷамъиятии ватандӯстӣ ва самтгирии ҳарбӣ-ватандӯстӣ, инчунин дар фаъолияти шаклҳои гуногуни ҳаракатҳои ҷавонон, ташаббусҳо, ҷорабиниҳои мушаххас ва ғайраҳо ба роҳ монда шавад.

Шуури ватандӯстӣ, асосан дар доираи таълими фанҳои гуманитарӣ ташаккул меёбад. Аз ин хотир метавон қайд намуд, ки яке аз масъалаҳои муҳим ин ба роҳ мондани тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ дар раванди омӯзиши фанҳои гуманитарӣ мебошад. Ҳар як фанни таълимӣ, махсусан фанҳои гуманитарӣ ва иҷтимоӣ ба таври объективӣ дорои нерӯи бузурги тарбиявӣ, аз он ҷумла тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ мебошанд.

Дар раванди таҳсил дар муассисаи таҳсилоти олий донишҷӯ сифатҳои ахлоқӣ-психологӣ ва донишҳои махсуси амалӣ, малакаву маҳоратҳоро аз худ менамояд, ки барои тасниф гардидан бо мафҳуми “ватандӯст” мувофиқ мебошанд. Барои ватандӯст гардидан аз худ намудани фанҳои гуманитарӣ зарур мегардад, ки аввалиндарача ҳисобида мешаванд. Аз ин хотир, метавон қайд намуд, ки дар раванди ташаккули сифатҳои шахрванд ва ватандӯст мавқеи фанҳои гуманитарӣ бузург аст.

Муҳим аст, ки донишҷӯён муқаррароти мақсаднокиро дар омӯзиши фанни алоҳида дарк намоянд, зеро аз худ намудани фанҳои мухталиф ба донишҷӯён имконият медиҳад, ки ба ҳаёти мустақилона омода гарданд, ба ҷаҳон нисбатан воқеӣ ва ҳақиқӣ назар намоянд, баҳргузориҳои вазъияҳои мухталиф ва ҳолатҳои ҳаётро омӯзанд ва интихоби дурустро ҳамчун инсон ва ҳамчун шахрванд амалӣ намоянд.

Дар шароити имрӯза дар таълими фанҳои гуманитарӣ асосан методҳои аёнӣ ва амалӣ истифода карда мешавад, ки барои тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ мувофиқ мебошанд. Тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии донишҷӯён ин ҷанбаи муҳим дар мундариҷаи фанҳои гуманитарӣ мебошад, аз ин хотир зарур аст, ки ҳар як мавзӯ барои омӯзиш бо таҷассуми шахрвандият ва ватандӯстӣ пурра гардида бошад.

Дар тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ, шахрвандӣ-ватандӯстӣ, маънавӣ-ахлоқӣ нақш ва мақоми фанҳои гуманитарӣ бузург аст. Аз ин хотир, дар шароити имрӯза, дар Тоҷикистон, ки самти коҳиш додани соатҳои таълими фанҳои гуманитарӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олий идома дорад, маҳз ба таълимӣ ин фанҳо диққати махсус равона намуд. Илова бар ин, ба ақидаи мо, зарур аст, ки дар доираи корҳои мустақилонаи донишҷӯён аз фанҳои гуманитарӣ омӯзиш ва баррасии ҷанбаҳои мухталифи ватандӯстӣ низ ворид карда шавад.

Дар зербоби дуюми боби дуюм “Технологияи ташкили тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ дар фаъолияти ҷамъиятии донишҷӯён” ташкили фаъолияти ҷамъиятии илмии донишҷӯён ва ба роҳ мондани тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ дар доираи он мавриди омӯзиш қарор дода шудааст. Муаллиф қайд менамояд, ки мазмуни тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ дар машғулиятҳои беруназсинфии муассисаи таҳсилоти олий бояд тайёрии психологиро низ дарбар гирад. Таҳлили натиҷаҳои тадқиқотҳо, ки ба проблемаи мазкур бахшида шудаанд, нишон медиҳад, ки барои низоми омода намудани ҷавонон ба ҳифзи Ватан, баланд намудани самараи он дарки моҳияти омодагӣ ва шароити ташаккули он дар доираи фаъолияти ҳарбию ватандӯстӣ аҳамияти калон дорад.

Ташаккули масъулияти иҷтимоӣ дар байни донишҷӯён имкон медиҳад, ки дар ҷавонон чунин сифатҳо ба монанди масъулият барои ҳалли вазифаи гузошташуда, интизомнокӣ ва майли худтанзимкунӣ, дарк намудани масъулияти шахсӣ барои рафтору кирдорашон ташаккул ёбад. Мақсади тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ ҳамчун симои идеалии ҳолати дилхоҳи объекти тарбияи донишҷӯ: ҳислатҳои ӯ, ҳислатҳои шахсият, рафтор, ташаккули

шаҳрванди ватандӯст, омода ба ҳимояи манфиатҳои давлат ва Ватан мебошад.

Тартиб додани барномаи ҳамкориҳои муассисаҳои таълимӣ бо қисмҳои ҳарбӣ, ташкилотҳои динию ҷамъиятӣ, ташкили қори ҷаҳлонаи сарпарастии байниҳамдигарӣ: ташаккули низоми шаҳрии назорат ва пешбиниҳои инкишофи маориф; дар ҷаҳлоияти муассисаҳои таълимӣ қори намудани усулҳои банақшагирӣ ва ташкили қори тарбиявӣ; ташкили ҷазои яғонаи иттилоотии низоми маориф; дар қорҳои тарбиявӣ қори намудани технологияи навтарин; ташкили механизмҳои байниидоравии ҳамоҳангсозии ҷаҳлоияти таълимӣ дар шароити имрӯза муҳим гардидаанд.

Шакл ва методҳои амалинамоии тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ дар муассисаи таҳсилоти олии бояд бо ҳуҷҷатҳои умумии меъёрӣ, инчунин анъанаҳои педагогӣ бо назардошти хусусиятҳои муассисаи таҳсилоти олии ва хусусиятҳои синнусолии донишҷӯён алоқаманд буда, мундариҷаи тарбияи шаҳрвандӣ-ватандӯстиро муайян намоянд.

Тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ ва шаҳрвандӣ-ватандӯстии донишҷӯён ба ташаккули самтгирҳои арзишии донишҷӯён дар шароити сатҳи баланди ҷаҳлонокии онҳо дар иштирок дар навҳои мухталифи ҷаҳлоияти иҷтимоӣ равона қарда шудааст. Раванди ташаккули самтгирҳои арзишии шаҳрвандӣ-ватандӯстӣ ва ҳарбӣ-ватандӯстӣ дар ҳамон ҳолат маҳсулноқ мегардад, ки ҳамагироии арзишҳои умумииinsonӣ ва ҷамъиятӣ таъмин қарда шавад. Дар ин самт аҳамияти муҳимро низоми тайёрнамоии қасбӣ қасб менамояд, зеро мутахассисони оянда барандагони ҷаҳлои ғояи шаҳрвандият ва ватандӯстӣ дар раванди ҷаҳлоияти қасбӣ баромад менамоянд.

Яке аз масъалаҳои муҳим иштироки донишҷӯён дар созмонҳои ҷамъиятии ба ҳисоб меравад, ки дар педагогикаи муассисаҳои таҳсилоти олии ҳамачун яке аз технологияҳои муҳими тарбияи шаҳрванди ҷаҳло, ки бошуурона ба ҳаёти иҷтимоӣ-ҷамъиятии муассисаи таҳсилоти олии худ ворид гардидааст. Масъалаи бунёди муҳити маҳсус дар муассисаи таҳсилоти олии, ки шароити иҷтимоӣ-психологӣ худмуайяннамоии шахсӣ ва қасбии мутахассисони ояндаро таъмин менамояд ва иштироки донишҷӯёнро дар созмонҳои муҳими ҷамъиятӣ ҷаҳло мегардонад, дар адабиёти педагогӣ ба таври зарурӣ мавриди таҳқиқот ва баррасӣ қарор дода шудааст.

Иштироки донишҷӯён дар созмонҳои қасбӣ-таълимӣ муассисаи таҳсилоти олии дар ҷаҳлоияти худидоракунӣ ҳамачун яке аз воқиҳои муҳими тарбияи шаҳрванди ҷаҳло, ки ба ҳаёти иҷтимоӣ-ҷамъиятӣ қалб мешаванд, баррасӣ қарда мешавад. Дар шароити имрӯза талабот ба ҷаҳлонокии донишҷӯён бузург аст.

Худидоракунӣ донишҷӯён шакли маҳсуси ҷаҳлоияти ҷамъиятии донишҷӯён буда, ба ҳалли масъалаҳои муҳими ҳаёти донишҷӯён, инкишофи ҷаҳлоияти ҷамъиятии онҳо равона қарда шудааст. Низоми худидоракунӣ донишҷӯён дар муассисаҳои таҳсилоти олии ба қалби донишҷӯён ба

равандҳои таълиму тарбия мусоидат намуда, ба онҳо имкон медиҳад, ки ташаббусҳои худро дар соҳаҳои гуногуни фаъолият амалӣ намоянд.

Самти муҳими фаъолияти худидоракунии донишҷӯён дар Донишгоҳи давлатии Данғара ташкили корҳои варзишӣ-оммавӣ ба ҳисоб меравад. Дар донишгоҳ клуби варзишӣ амал менамояд, ки ба ташкили чорабиниҳои сатҳҳои мухталифи варзишӣ-оммавӣ машғул аст. Ҳамасола, мувофиқи нақшаи тасдиқшудаи чорабиниҳои варзишӣ-оммавӣ, чорабиниҳои мухталифи варзишӣ гузаронида мешавад, ки ба масъалаҳои мухталиф бахшида шудаанд. Дар ин самт метавон мусобикаҳои варзишӣ оид ба футбол ва волейболро байни факултетҳо махсусан қайд намуд, ки бар зидди терроризм, гардиши маводи мухаддир ва дигар таҳдидҳои замони муосир бахшида шудаанд.

Мақсад аз баргузори маҳфилро метавон чунин арзёбӣ намуд: дарёфти донишҷӯёни лаёқатманд ва омода намудани онҳо ба мафилҳои илмии сатҳи баланд; баланд бардоштани сатҳи шуури сиёсӣ ва ҳуқуқии донишҷӯён ва устодон; таҳкими давлатдорӣ миллӣ; ташаккули худшиносӣ ва ҳудогоҳии ҷавонон ва тарғиби ғояҳои ватандорӣ; инкишофи фарҳанги миллӣ дар асоси арзишҳои миллии бунёдӣ; ташаккули тафаккури ҳуқуқӣ ва шуури ҳуқуқӣ ва ғайраҳо.

Дар боби сеюм “Тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ ҳамчун заминаи ташаккули худшиносии миллӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олиии Тоҷикистон” масъалаҳои таъмини самаранокии раванди таълими ҳарбӣ-ватандӯстӣ баррасӣ гардида, натиҷаи корҳои озмоишӣ-таҷрибавӣ таҳлил карда шудаанд.

Дар зербоби якуми боби сеюм “Нишондиҳандаҳои асосӣ ва шароити баланд бардоштани самаранокии раванди тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ” нишондиҳандаҳо ва роҳу воситаҳои таъмини тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ мавриди баррасӣ ва таҳлил қарор дода шудаанд. Қайд карда шудааст, ки масъалаи нишондиҳандаҳо ҳам ҷанбаи назариявӣ ва ҳам ҷанбаи амалӣ дорад, зеро бе онҳо самтгирии дуруст дар раванди иҷроиши вазифаҳо дар тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ ва махсусан дар баҳогузори натиҷаҳои мушаххаси он ғайриимкон аст.

Ҳамчун меъёр баромад намуда, нишондиҳанда як навъ намуна ва стандарт хизмат намуда, сатҳи олӣ ва нисбатан комили падида ва раванди таҳқиқотшавандаро ифода менамояд, сатҳи мутобиқати онро ба меъёр ё идеал муқаррар менамояд. Лекин барои ин нишондиҳанда бояд ба таври кишоф инкишофёфта бошад, унсурҳо ва воҳидҳои ченакро фарогир бошад ва имконият диҳад, ки сарҳадоти воқеият мувофиқи меъёр муайян карда шавад.

Ҷанбаҳои муайяни шуури инфиродӣ, гурӯҳӣ ва ҷамъиятиро метавон ба сифати асосҳои ҷудонамоии нишондиҳандаҳои тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ баррасӣ намуд. Дар чунин ҳолат на ташаккули мувофиқи шуур, балки мутобиқати он бо воқеият ба инобат гирифта мешавад. Аз ин хотир дар қатори нишондиҳандаҳои натиҷаҳои тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ на танҳо

арзишҳо, манфиатҳо, мавқеъ, принципҳо, мақсад, муқаррарот, аломатҳои махсус ва хусусиятҳои сифатии шахсият ва гурӯҳ, балки амалинамоии онҳо дар воқеият, зухуроти воқеӣ онҳо дар амалияи ҷаҳолияти ватандӯстиро доранд.

Нисбати баҳогузори тарбияи ватандӯстии шахрвандон нишондиҳанда ин маҷмӯи аломатҳои хусусияҳои асосии он, сатҳи ифодагардӣ ва рушди он ба ҳисоб меравад. Нишондиҳандаҳои зикргардида, аз бисёр ҷанба, дар таҳлили хусусиятҳои тарбияи ватандӯстӣ ҳамчун ҷаҳолияти самаранок асос меёбад, ки дар он талаботҳои пешниҳодгардида амалӣ карда мешаванд. Ҳар қадаре, ки нишондиҳандаҳо ин талаботҳоро ҳаматарафа ва пурра таҷассум менамоянд, то ҳамон андоза онҳо объективӣ ҳисобида мешаванд.

Дарки ягонагии нишондиҳандаҳои тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ дар маҷмӯъ дар принципи ягонагии шуури ватандӯстӣ ва ҷаҳолияти ватандӯстӣ асос меёбад. Ин принцип нисбат ба нишондиҳандаҳои асосӣ, ки ба низоми ягона муттаҳид мегардиданд ва метавонанд дар шакли нишондиҳандаи ҷамъбастишуда пешниҳод гарданд, хусусияти интегралӣ дорад.

Дар доираи таъминоти педагогӣ ва методӣ таҳияи маҷмӯи барномаҳо ва методҳои махсуси таълимӣ ва ташкилӣ, гузаронидани корҳои ҳарбӣ-ватандӯстӣ дар шаклҳои гуногун, истифодаи шаклу воситаҳои педагогӣ бо назардошти хусусиятҳои синнусолии ҷавонон, таъмини рушд ва такмили шаклу методҳои тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ, нашри мунтазами адабиёти мухталиф бо дарназардошти навоариҳо, таҷрибаи пешқадами тарбиявӣ ва таълимӣ, ташкили комиссияҳои байниидоравӣ ва байниминтақавӣ оид ба амалӣ намудани ҳадафу вазифаҳои ташаккули шахрвандӣ ва ватандӯстӣ дар байни ҷавонон, омода гардидани ҷавонон ба хизмати шоистаи Ватан, таҳияи тарҳи татбиқи ҷорабиниҳои асосии тарбиявии ҷавонон дар минтақаҳо ба роҳ монда мешавад.

Бо мақсади баланд бардоштани самаранокии идоракунии равандҳои тарбияи шахрвандӣ ва ватандӯстӣ дар низоми таҳсилоти олии таъсис додани марказҳои захиравӣ ба мақсад мувофиқ аст, ки вақтҳои охир намунаи инноватсионии дастгирии ташаббусҳои иҷтимоии ҷавонон гардидаанд. Рисолати маркази захиравӣ аз таъсиси ҷаҳоли ягонаи таълимӣ, ташаккули муҳити ғании иттилоотӣ барои тарҳрезии иҷтимоӣ нигаронидашуда, аз ҷумла тавассути такмили ҷаҳолияти марказҳои китобхонавӣ ва иттилоотии ташкилотҳои таълимии касбӣ мебошад.

Муайянии мақсадноки тарбияи ватандӯстӣ ва нишондиҳандаҳои мундариҷавӣ бо дарки он ҳамчун соҳаи субъектии ҳастии инсон муайян карда мешавад, ки дар он масъалаҳои фундаменталии бадастории ғояҳо, арзишҳо ва ғайраҳо ҳал карда мешаванд. Дар алоқамандӣ бо ин, ба сифати танзими методологӣ ба объективияти раванди тарбияи ватандӯстӣ истифодаи ҳамон муносибатҳои илмӣ, ки соҳаи онтологӣ ватандӯстиро дар доираи муайянии ҳастии он: феноменологӣ, герменевтикӣ, теологиро таҷассум менамоянд, мақсаднок аст.

Дар зербоби дуҷуми боби сеюм “Корҳои таҷрибавӣ-озмоишии ташаккул ва инкишофи ватандӯстӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олӣ” натиҷаи корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ чамбаст карда шуданд. Корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ дар факултетҳои Донишгоҳи давлатии Данғара гузаронида шуд. Дар Донишгоҳи давлатии Данғара дар байни донишҷӯён, ки дар бахши муҳандисӣ, иқтисодӣ, технологияҳои иттилоотӣ, физика, химия таҳсил менамоянд, корҳои озмоиши-таҷрибавӣ оид ба мавқеъ ва нақши фанҳои гуманитарӣ дар ташаккул ва инкишофи тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ гузаронида шуд.

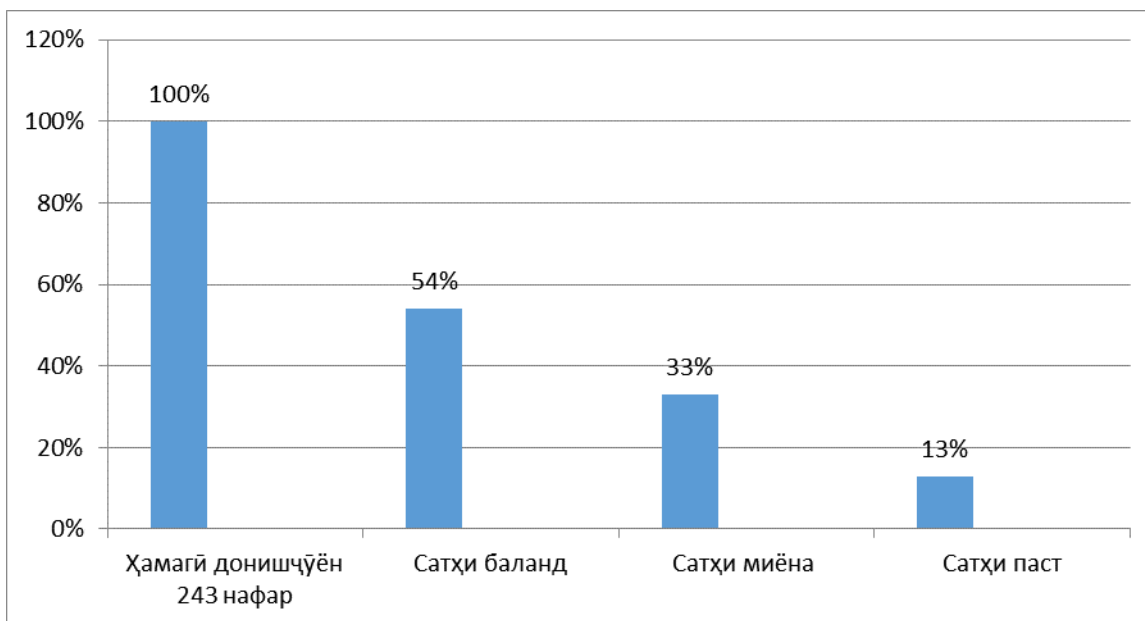
Дар марҳилаҳои гуногуни корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ 456 нафар донишҷӯён ва омӯзгорони фанҳои гуманитарӣ иштирок намуданд. Мақсади асосии корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ муайян намудани сатҳи ташаккул ва инкишофи ватандӯстӣ, муайян намудани нақши фанҳои гуманитарӣ дар ташаккули ватандӯстӣ, муносибати донишҷӯён ба нақши фанҳои гуманитарӣ ва мазмуну мундариҷаи фанҳои гуманитарӣ дар самти тарбияи ватандӯстӣ, нақш ва мақоми созмонҳои ҷавонон дар тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ ба ҳисоб меравад.

Ташкилнамоӣ ва амалинамоии корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ дар ду марҳила ба роҳ монда шуданд: муқаррарӣ ва назоратӣ. Бо мақсади таъмини ташҳиси ташаккул ва инкишофи ҳарбӣ-ватандӯстӣ аз рӯи нишондиҳандаҳои методҳои алоҳида интихоб ва коркард карда шуданд.

Корҳои озмоиши тарқиқи пурсишномаҳо, гузаронидани дарсҳои назоратӣ, санҷиши корҳои пешинаи донишҷӯён, суҳбатҳо бо гурӯҳҳои алоҳидаи донишҷӯён, омӯзгорони фанҳои мухталиф, махсусан фанҳои гуманитарӣ гузаронида шуд.

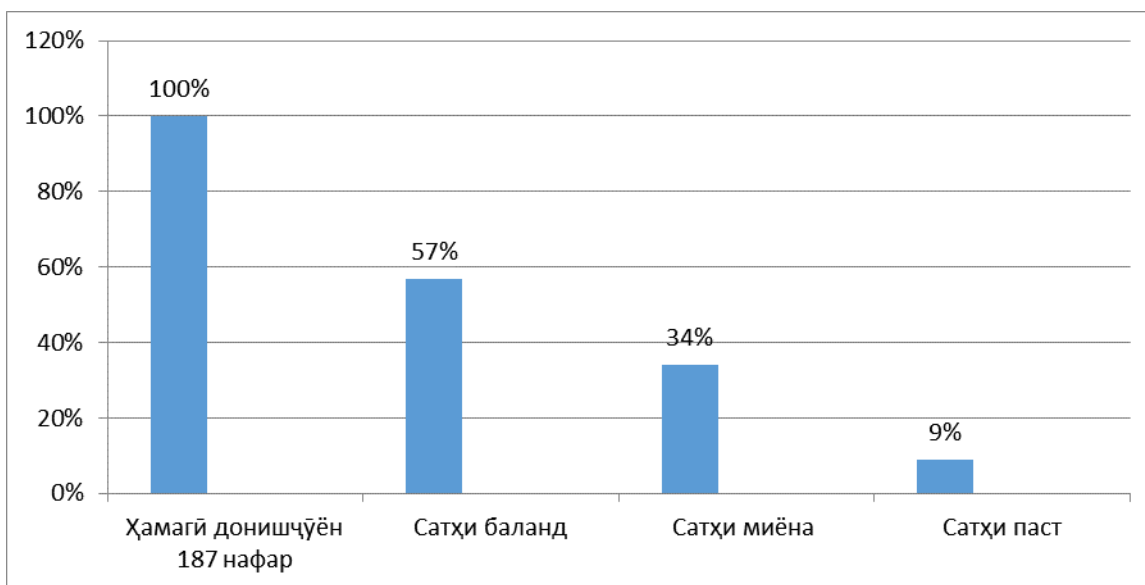
Дар марҳилаи муқаррарии таҳқиқотот сатҳи ибтидоии ташаккули ҳиссиёти ватандӯстӣ ошкор карда шуд. Барои ошкорнамоии сатҳи ибтидоии рушди ҳиссиёти ватандӯстӣ донишҷӯёни методҳои ташҳиси мавриди истифода қарор дода шуданд: барои муайян намудани сатҳи ташаккули унсури маърифатии ватандӯстӣ пурсишнома ва мушоҳида; барои ташҳиси сатҳи ташаккули унсури фаъолиятии ватандӯстӣ маводҳои дидактикии донишҷӯён, қобилияти азхудкунии донишҳои нав; барои ошкор намудани сатҳи ташаккули унсури шахсиятӣ, ки оид ба қабули нави ҳамкориҳои самтгириҳои шахсӣ аз ҷониби донишҷӯ, оид ба дарки аҳамияти иттилоотонӣ ҳамчун шартҳои тақмили шахсӣ, худинкишофнамоии касбӣ ва зухуроти маҷмӯи сифатҳои робитаӣ саволномаи алоҳидаро истифода намудем.

Натиҷаи марҳилаи аввал нишон дод, ки дар оғози корҳои таҷрибавӣ дар гурӯҳи озмоишӣ бо сатҳи баланди ташаккули ҳиссиёти ватандӯстӣ дар 54% донишҷӯён, сатҳи миёна 33%, сатҳи паст 13% ошкор карда шуд.

Диagramмаи 1. Сатҳи ташаккули Ҳиссиёти ватандӯстӣ дар гуруҳи озмоишӣ

Натиҷаи марҳилаи аввал нишон дод, ки дар оғози корҳои таҷрибавӣ дар гуруҳи назоратӣ бо сатҳи баланди ташаккули Ҳиссиёти ватандӯстӣ дар 57% донишчӯён, сатҳи миёна 34%, сатҳи паст 9% ошкор карда шуд.

Диagramма 2. Сатҳи ташаккули ватандӯстӣ дар гуруҳи назоратӣ

47% иштирокчиён қайд намудаанд, ки ватандӯстӣ ин меҳру муҳаббат ба Ватан, меҳру муҳаббат ба фарҳанги миллӣ; 37% қайд намудаанд, ки ватандӯстӣ ин эҳтиром ба Ватани худ, ифтихор аз кишвари худ, 16% намедонанд, ки ватандӯстӣ чӣ маъно дорад.

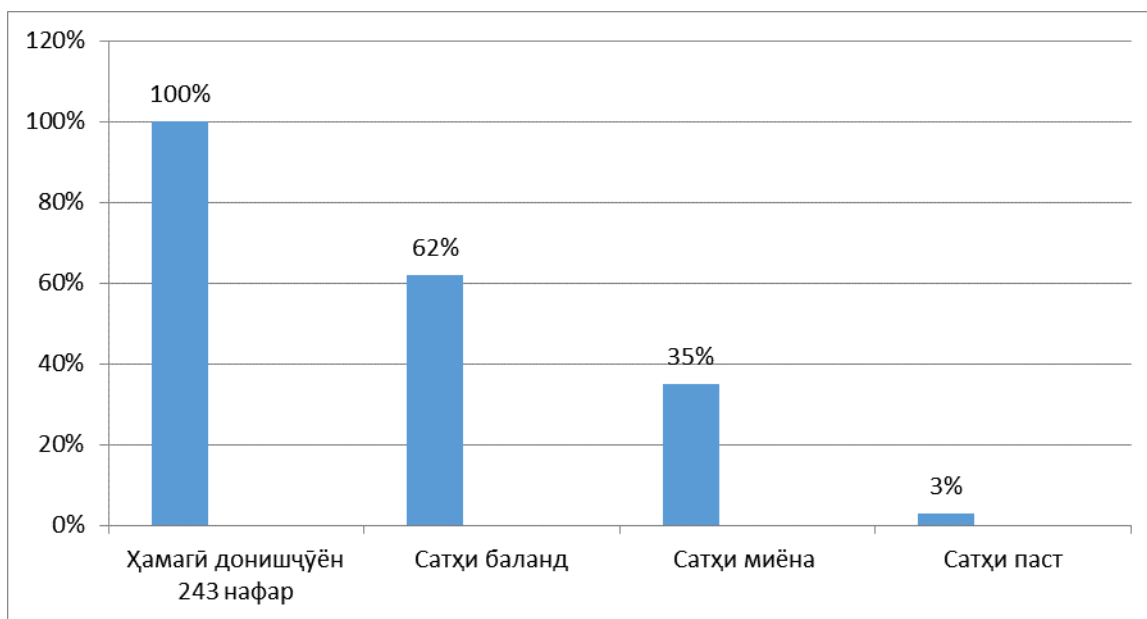
Натиҷаҳои бадастомада нишон доданд, ки ҳам дар гуруҳи таҷрибавӣ ва ҳам дар гуруҳи назорати миқдори донишчӯён бо сатҳи баланди ватандӯстӣ зиёданд. Лекин ба ин нигоҳ накарда, миқдори сатҳи миёна ва паст ҳам кам

набуданд, ки гузаронидани корҳои ташаккулдиҳандаро дар ин самт талаб намуд. Вазифаи марҳилаи ташаккулдиҳандаи озмоиши педагогӣ аз эътимоднокии тарҳи ташаккули ватандӯстӣ дар шароити гузариш ба низоми зинавии тайёрнамоӣ иборат буд.

Амалӣ намудани ин марҳилаи ҷанбаҳои зеринро пешбинӣ менамуд: тағйир додани муносибати омӯзгорони муассисаи таҳсилоти олии ташаккули ватандӯстӣ; таъмини раванди ҳамгирии байнифанӣ ва таҷдиди мундариҷаи як қатор ҷанбаҳои тахассусӣ ва ғайраҳо.

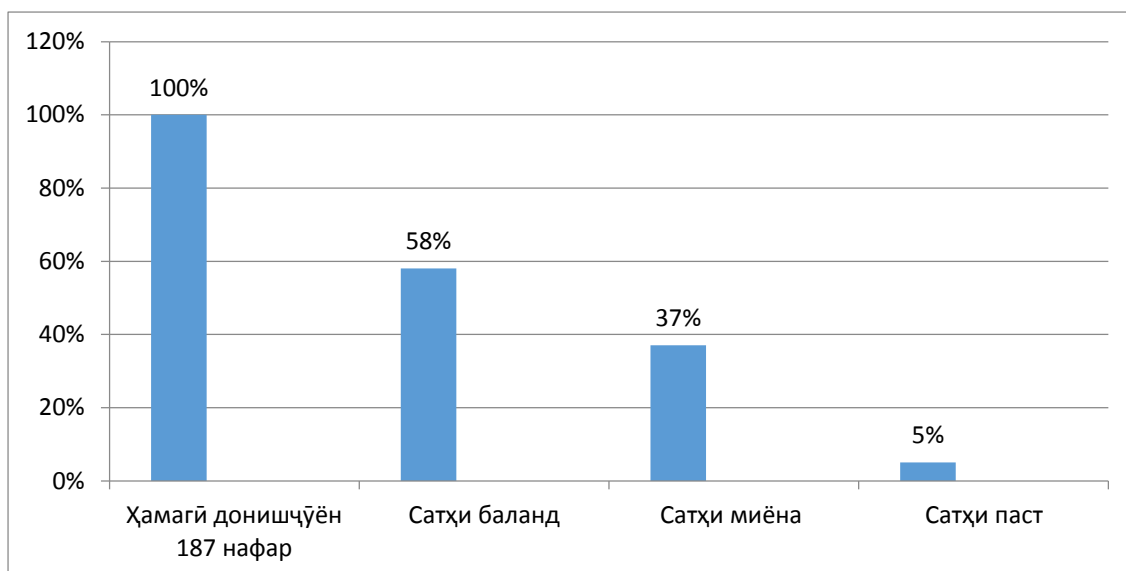
Пас аз амалӣ намудани марҳилаи ташаккулдиҳандаи марҳилаи назоратӣ-ташхисӣ гузаронида шуд, ки болоравии сатҳи ватандӯстӣ дар гурӯҳҳои таҷрибавӣ нисбат ба гурӯҳҳои назоратиро нишон дод. Дар гурӯҳи мазкур донишҷӯён озодона ва маҳсулноқ оид ба ватан, ванапарвариву ватандорӣ, ватандӯстӣ, хизмати шоиста ба Ватан суҳбат менамуданд.

Натиҷаи марҳилаи ниҳойӣ нишон дод, ки дар гурӯҳи озмоишӣ бо сатҳи баланди ташаккули ҳиссиёти ватандӯстӣ дар 62% донишҷӯён, сатҳи миёна 35%, сатҳи паст 3% ошкор карда шуд.

Диagramмаи 3. Сатҳи ташаккули ҳиссиёти ватандӯстӣ дар гурӯҳи озмоишӣ

Натиҷаи марҳилаи ниҳойӣ дар гурӯҳи назоратӣ бо сатҳи баланди ташаккули ҳиссиёти ватандӯстӣ дар 58% донишҷӯён, сатҳи миёна 37%, сатҳи паст 5% ошкор карда шуд.

Диаграммаи 4. Сатҳи ташаккули ватандӯстӣ дар гуруҳи назоратӣ

Ҳамин тариқ, дар охир ба таври муқоиса намудани марҳидаи аввал ва ниҳои корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ чунин натиҷаҳо ба даст оварда шуд.

Ҷадвали 1. Сатҳи ташаккули ватандӯстӣ дар оғоз ва охири эксперимент

Натиҷаҳо	Гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ	Сатҳи баланд	Сатҳи миёна	Сатҳи паст
То оғози озмоиш	Озмоишӣ	54	33	13=100%
	Назоратӣ	57	34	9=100%
Дар анҷоми озмоиш	Назоратӣ	62	35	3=100%
	Озмоишӣ	58	37	5=100%

Тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ ва шаҳрвандӣ-ватандӯстии донишҷӯён ба ташаккули самтгириҳои арзишии донишҷӯён дар шароити сатҳи баланди фаъолнокии онҳо дар иштирок дар навъҳои мухталифи фаъолияти иҷтимоӣ равона карда шудааст. Раванди ташаккули самтгириҳои арзишии шаҳрвандӣ-ватандӯстӣ ва ҳарбӣ-ватандӯстӣ дар ҳамоно ҳолат маҳсулноқ мегардад, ки ҳамагироии арзишҳои умумиинсонӣ ва ҷамъиятӣ таъмин карда шавад. Дар ин самт аҳамияти муҳимро низоми тайёрнамоии касбӣ касб менамояд, зеро мутахассисони оянда барандагони фаъоли ғояи шаҳрвандият ва ватандӯстӣ дар раванди фаъолияти касбӣ баромад менамоянд.

Иштироки донишҷӯён созмонҳои касбии таълимии таҳсилоти олии дар фаъолияти худидоракунӣ ҳамчун яке аз воситаҳои муҳими тарбияи шаҳрванди фаъол, ки ба ҳаёти иҷтимоӣ-ҷамъиятӣ ҷалб мешаванд, баррасӣ карда мешавад. Дар шароити имрӯза талабот ба фаъолнокии донишҷӯён бузург аст. Шартҳои муҳимми ташкили кори таълиму тарбия дар донишгоҳ барпо намудани фазои ягонаи таълимӣ мебошад. Фазои тарбия омилҳои иҷтимоии шахсият аст. Мундариҷаи фазои тарбиявӣ ҳамчун омилҳои рушди

иҷтимоии шахс муҳити субъект-фазо, муҳити иҷтимоӣ-рафторӣ, муҳити ҳодиса, муҳити иттилоотӣ мебошад. Ташкили худидоракунии донишҷӯён имкон медиҳад, ки ташаббуси эҷодии хонандагон, масъулиятшиносӣ ва шаҳрвандият, мустакилият ва фаъолияти ҷамъиятии онҳо инкишоф ёбад.

ХУЛОСАҲОИ УМУМӢ

Дар асоси таҳлили ҷанбаҳои мухталифи назариявӣ ва амалии масъалаи ватандӯстӣ, хулосабарориҳои зарурӣ карда шуданд:

1. Ватандӯстӣ бо фазои маънавӣ ва ахлоқии ҷомеа, бо решаҳои таърихии ҷомеа алоқаманд буда, рушди ҳаёти ҷамъиятиро таъмин менамояд. Нақш ва аҳамияти ватандӯстӣ дар вазъияти ғайримукаррарии таърих, вақте ки самтҳои объективии рушди ҷомеа бо афзоиши шиддатнокии нерӯҳо ва шаҳрвандони он ҳамроҳӣ карда мешаванд, баланд мегардад. Зухуроти ватандӯстӣ дар чунин марҳилаҳо сатҳи баланди авҷи нақдорӣ, қурбонии махсус барои халқу миллати худ ва Ватани худро касб менамояд, ки дар асоси чунин ҳолат метавон оид ба ватандӯстӣ ҳамчун падидаи мураккаб ва бешубҳа мухталиф сухан ронд.

2. Ватандӯстӣ як навъ шакли самтгирии ҳаётии шаҳрвандон дар татбиқи стратегияи ҳаётии ба манфиатҳои воқеии иҷтимоӣ ва интизориҳои коллектив, ҷомеа ва давлат мувофиқ мебошад, ки дар зехни шаҳрванд, дар маънои мавҷудияти ӯ ва тарзи ҳаёти ӯ таҷассум гардидааст. Доираи ватандӯстӣ ин фазои этникӣ-фарҳангӣ, геополитикӣ ва иқтисодии кишвар, нерӯи бузурги рушди он ба ҳисоб меравад.

3. Дар таснифоти мухталифи ватандӯстӣ ҷанбаҳои мухталифи он ба инобат гирифта шудаанд: ҷанбаи императивӣ; ҷанбаи фаъолиятӣ; ҷанбаи захиравӣ. Ватандӯстӣ ҳамчун қисми ҷудонопазир ва хусусияти муҳими ҳастии шаҳрвандони ҳар як давлати алоҳида баррасӣ мегардад, ки тақдирӣ минбаъдаи онро муайян менамояд.

4. Ғояи вайандӯстӣ дар тамоми давраи замон на танҳо дар ҳаёти маънавии ҷомеа, балки дар тамоми соҳаҳои муҳими фаъолияти он – дар идеология, сиёсат, фарҳанг, иқтисодиёт, экология мавқеи муҳимро ишғол менамуд. Ватандӯстӣ ин қисми таркибии ғояи миллӣ, қисми ҷудонопазир илм ва фарҳанги миллӣ, ки дар тули асрҳо коркард гардидаанд, ба ҳисоб меравад. Он ҳамеша ҳамчун сарчашмаи мардонагӣ, қаҳрамонӣ ва нерӯи халқ, ҳамчун шартӣ зарурии бузургӣ ва иқтидору тавонии давлат баҳогузори карда мешавад.

5. Дар давраи шӯравӣ илми ҷамъиятии расмӣ падидаи ватандӯстии шӯравиро аз нуқтаи назари ҳукмронии доғмаҳои синфӣ-идеологӣ таҳқиқот ва тарғиб менамуд. Лекин, ба ин нигоҳ накарда, наметавон қайд намуд, ки коркарди назариявии идеологияи ватандӯстӣ камтаҳқиқотшуда ба ҳисоб мерафт. Корҳои назариявӣ ва таҳқиқототи муаллифон, ки ба таҳқиқоти ватандӯстӣ бахшида шудаанд, таҷассуми марҳилаи бунёди сотсиализм ба ҳисоб меравад, ки сазовори диққат ва баҳогузори нисбатан объективӣ мебошанд. Дар давраи соҳибистиклолии Тоҷикистон ватандӯстӣ ҳамчун

омили муттаҳидкунандаи ҷомеа ва ҳифзкунандаи манфиатҳои милли баромад менамояд. Аз ин хотир, дар шароити имрӯза тарбияи ватандӯстӣ яке аз омилҳои асосӣ ва муҳими рушди ҷомеа, давлат ва давлатдорӣ тоҷикон баромад менамояд.

6. Ватандӯстӣ ҳамчун ҳолати табиӣ маънавӣ-ахлоқӣ, аз сатҳи инкишоф ва зухуроти воқеӣ баррасӣ карда мешавад, ки аз он мавқеи кишвар дар арсаи байналхалқӣ ва устуворӣ дар дохили кишвар вобаста аст. Аҳамияти ватандӯстӣ дар он зоҳир мегардад, ки он ҳамчун захираи пурқуввати сафарбарнамоии рушди шахсият, коллектив, ҷомеа ва давлат баромад менамояд, нерӯи шаҳрвандонро дар ҳалли масъалаҳои рушди ҷамъиятӣ ва давлатӣ, дар фидокорӣ сатҳи баланд ба хотири бадастории мақсадҳои умумӣ – нигоҳдорӣ ва рушди ватан, сабъу кӯшиши нигоҳдорӣ ва мусоидатнамоӣ ба рушди давлатдорӣ, соҳаи иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва маънавӣ, ғояҳо ва арзишҳои ҷамъиятӣ фаъол мегардонад.

7. Масъалаи тарбияи ватандӯстӣ ҳамеша дар маркази диққати мутафаккирон, нависандагон, омӯзгорон қарор дошт, ки шаҳрвандият ва ватандӯстиро асоси маънавӣ-ахлоқии ҳаёти ҷомеа мешуморанд. Дар ҷомеаи имрӯза масъалаи тарбияи ватандӯстӣ ва шаҳрвандӣ дар асоси якҷанд омил аҳамияти муҳим касб намудааст: афзудани бӯҳрони маънавиёт ва ахлоқ, ҷой надоштани самтгириҳои арзиши муттаҳидкунанда, қувват гирифтани ҷангҳои иттилоотӣ, пайдо гардидани рафтори номатлуб дар муҳити ҷавонон ва ғайраҳо. [6-М]

8. Тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ ҳамчун қисми таркибии раванди гуногунҷанба ва ягонаи педагогии ташаккули шахсият баррасӣ карда мешавад ва ҳамчун фаъолият, ки ба рушди ҳиссиёти ватандӯстӣ, ангеҷаҳо ва меъёрҳои устувори рафтор, ташаккули донишҳо, арзишҳо, сифатҳои шахсии ватандӯстӣ, ки барои иҷтимоигардии бомуваффақи шахсият заруранд, муайян карда мешавад. Мавҷудияти ҳиссиёти рушднамудаи ватандӯстӣ ин нишондиҳандаи ташаккули маънавӣ-ахлоқии шахсият, ташаккули самтгириҳои арзишӣ, муқаррароти ҷаҳонбинӣ ба ҳисоб меравад.

9. Тарбия дар фаҳмиши педагогӣ ин раванди махсусан ташкилшаванда ва идорашаванда, ки ба рушди шахсият таъсир мерасонад, ба ҳисоб меравад. Дар фаҳми педагогӣ тарбия дар фаҳми васеъ ва маҳдуд баррасӣ карда мешавад. Дар фаҳми васеъ тарбия мақсади рушди ҳамаҷонибаи шахсияти кӯдакро дорад, дар фаҳми маҳдуд – таъсиррасони мақсаднок ба кӯдак бо мақсади ташаккули сифатҳои муайяни шахсият дар назар дошта шудааст.

10. Тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ яке аз самтҳои муҳим дар раванди тарбияи ватандӯстӣ ба ҳисоб меравад. Тақмили тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ вазифаи муҳими давлати муосир, ҷомеа ва низоми миллии маориф ба ҳисоб меравад. Ҳалли вазифаи мазкур бояд на танҳо дар ҷанбаи амалӣ, балки дар ҷанбаи илмӣ, дар асоси коркард ва амалинамоии муносибатҳои муосири психологиву педагогӣ ва технологияҳои таълимӣ амалӣ карда шавад.

11. Коркарди асосҳои илмӣ-назариявӣ ва технологӣ, асосҳои методӣ, асосҳои ташкиливу педагогии тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ яке аз масъалаҳои

илмӣ-амалии соҳаи маорифи тоҷик ба ҳисоб меравад, ки барои таъмини амният ва қобилияти муҳофизатии давлати тоҷикон аҳамияти бузург дорад. Барои ҳалли бомуваффақи масъалаи тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ технологияҳои таълимӣ баррасӣ карда шаванд, зеро бо шакл ва методҳои педагогӣ сифатҳои муҳими ахлоқиву психологии ҷавонон, ки барои ӯ ҳамчун ҳимоятгари Ватан заруранд, ташаккул меёбанд.

12. Муҳимияти ташаккул ва такмили низоми тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ аз рӯи зарурати модернизатсияи иҷтимоии ҷомеа, ки яке аз ҷанбаҳои муҳими он ташаккули ватандӯстии нав ба ҳисоб меравад, бармеояд. Тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ яке аз самтҳои муҳими ташаккули шуури ватандӯстии шаҳрвандон, тарбияи ҳиссиёти садоқат ба кишвари худ ба ҳисоб меравад. Аз ин хотир, тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ ҳамчун фаъолияти ғуноғунсамт муносибати низоми ташкилнамоиро талаб менамояд.

13. Тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ бояд қисми муҳими раванди тарбия бошад, ки ба ташаккули мавқеи устувори шаҳрвандӣ, эътиқоди ахлоқӣ, ватандӯстии мутахассиси оянда равона гардида бошад. Дар алоқамандӣ бо ин, зарурати коркарди шароити ташкиливу педагогии рушди низоми тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии мутахассисони оянда дар доираи омодагии касбӣ онҳо ба миён меояд. Донишҷӯён муқаррароти мақсаднокиро дар омӯзиши фанни алоҳида дарк намоянд, зеро аз худ намудани фанҳои мухталиф ба донишҷӯён имконият медиҳад, ки ба ҳаёти мустақилона омода гарданд, ба ҷаҳони нисбатан воқеӣ ва ҳақиқӣ назар намоянд, баҳогузориҳои вазъиятҳои мухталиф ва ҳолатҳои ҳаётро омӯзанд ва интиҳоби дурустро ҳамчун инсон ва ҳамчун шаҳрванд амалӣ намоянд.

14. Дар шароити имрӯза дар таълими фанҳои гуманитарӣ асосан методҳои аёнӣ ва амалӣ истифода карда мешавад, ки барои тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ мувофиқ мебошанд. Тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии донишҷӯён ин ҷанбаи муҳим дар мундариҷаи фанҳои гуманитарӣ мебошад, аз ин хотир зарур аст, ки ҳар як мавзӯ барои омӯзиш бо таҷассуми шаҳрвандият ва ватандӯстӣ пурра гардида бошад. Фанҳои иҷтимоӣ-гуманитариро бояд тарзе пешниҳод намуд, ки дар як қатор бо ҳалли вазифаҳои тарбиявӣ, иҷтимоиву касбӣ, инчунин тафаккури умумиро ташаккул диҳанд ва умуман инкишофи шахсияти донишҷӯро таъмин намоянд. [9-М]

15. Ташаккули заминаи асосии донишҳои гуманитарӣ дар заминаи таҳсилоти касбӣ дар шароити муосир, ба инобат гирифтани хусусиятҳои фанҳои таълимӣ, ки усулҳои таълими онҳо бояд дараҷаҳои ғуноғуни мураккабии фанҳои таълимӣ пурра ба инобат гирифта шаванд, муҳим боқӣ мемонад. маводе, ки дар доираи он тартиб додани вазифаҳои асосӣ ҳавасмандии омӯзиши хонандагонро пешақӣ муайян мекунад. Забони «зинда»-и илмҳои гуманитарии бисёр фанҳо ба ҷанбаҳои психологии омӯзиши донишҷӯён таъсири бевосита расонида, пешомадҳои худомӯзӣ ва худтақомули минбаъдари фароҳам меорад.

16. Бо ёрии тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ метавон аз равандҳои бӯҳронӣ, ки дар ташаккули ҷомеаи шаҳрвандӣ ба вучуд омадаанд, бартараф карда,

инчунин ба эҳёи он дар асоси принципҳо ва арзишҳои демократӣ, бо нигоҳдорӣ ва таҳкими ахлоқ, принципҳо, анъанаҳои миллӣ, ватандӯстӣ ва инсондӯстӣ мусоидат намуд. Дар мундариҷаи қорҳои ҳарбӣ-ватандӯстӣ бо донишҷӯён ба масъалаи тарбияи масъулияти ҷамъиятӣ диққати махсус равона намудан зарур аст. Зеро, маҳз дар давраи гузаштан ба демократиконӣ дар ҷамъияти мо талабот нисбат ба шахсе, ки бо мустақилият ва масъулият барои қору кирдори худ фарқ мекунад, хело баланд гардидааст.

17. Иштироки донишҷӯён дар созмонҳои ҷамъиятии муфид ба ҳисоб меравад, ки дар педагогикаи муассисаҳои таҳсилоти олии ҳамчун яке аз технологияҳои муҳими тарбияи шахрванди фаъол, ки бошуурона ба ҳаёти иҷтимоӣ-ҷамъиятии муассисаи таҳсилоти олии худ ворид гардидааст. Масъалаи бунёди муҳити махсус дар муассисаи таҳсилоти олии, ки шароити иҷтимоӣ-психологӣ худмуайяннамоии шахсӣ ва касбии мутахассисони ояндаро таъмин менамояд ва иштироки донишҷӯёнро дар созмонҳои муҳими ҷамъиятӣ фаъол мегардонад, дар адабиёти педагогӣ ба таври зарурӣ мавриди таҳқиқот ва баррасӣ қарор дода шудааст. [8-М]

18. Дар шароити имрӯза зарурати баланд бардоштани ҳавасмандии донишҷӯён ба фаъолияти ҷамъиятӣ ҷой дорад. Зарур аст, ки метод ва воситаҳои муосир, ки ба фаъолгардии ҳавасмандии донишҷӯён ба фаъолияти ҷамъиятӣ мусоидат менамоянд, мавриди истифода қарор гиранд, зеро фаъолияти ҷамъиятӣ ба донишҷӯён бар ташаккули касбӣ ва рушди шахсии онҳо кӯмак мерасонад.

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо

Тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ ва шахрвандӣ-ватандӯстии донишҷӯён ба ташаккули самтгириҳои арзишии донишҷӯён дар шароити сатҳи баланди фаъолнокии онҳо дар иштирок дар навъҳои мухталифи фаъолияти иҷтимоӣ равона карда шудааст. Раванди ташаккули самтгириҳои арзишии шахрвандӣ-ватандӯстӣ ва ҳарбӣ-ватандӯстӣ дар ҳамон ҳолат маҳсулнок мегардад, ки ҳамгироии арзишҳои умумиинсонӣ ва ҷамъиятӣ таъмин карда шавад.

Дар натиҷаи таҳқиқоти мазкур барои беҳтар гардидани раванди тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии донишҷӯён тавсияҳои зеринро пешниҳод менамоем:

1. Микдор ва сифати чорабиниҳои мухталифи ҷамъиятӣ, ки ба тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии донишҷӯён таъсир мерасонад, бештар гардонида шуда, дар тамоми ҷунин чорабиниҳо, ки мувофиқи нақшаи муайяни тасдиқгардида амалӣ мегардад, бахши алоҳида, ки бевосита ба ватан, ватану ватанпарварӣ бахшида шудааст, ташкил карда шавад.

2. Дар назди тамоми кафедраҳои муассисаҳои таҳсилоти олии ҷамъияти илмии донишҷӯён ташкил гардида, дар доираи он ба масъалаҳои ватану ватанхоҳӣ ва хизмати шоиста ба Ватан диққат дода шавад. Ҳар сол дар байни ҷамъияти илмии донишҷӯён, ки дар назди кафедраҳои муассисаҳои

таҳсилоти олий амал мекунад, озмуни беҳтарин маърӯза ё чорабини дар самти тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ ташкил карда шавад.

3. Дар шароити имрӯза, дар муассисаҳои таҳсилоти олий, коҳиш додани миқдори соатҳои фанҳои гуманитарӣ ба назар мерасад, ки албатта, ба омӯхтани миқдори зарурии маълумотҳо ва баланд бардоштани сатҳи дониши донишҷӯён ба таври манфӣ таъсир мерасонад. Дар ин самт, албатта, чунин коҳиҳебӣ ба тарбияи ватандӯстиву ватанпарварӣ низ таъсири манфӣ мерасонад. Аз ин хотир пешниҳод менамоем, ки миқдори соатҳои фанҳои гуманитарӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олий коҳиш дода нашавад. [7-М]

НАТИҶАҲОИ АСОСИИ ТАҲҚИҚОТ ДАР ИНТИШОРОТИ ЗЕРИНИ МУАЛЛИФ ИНЪИКОС ШУДААНД

А) Мақолаҳои илмие, ки дар маҷаллаҳои тақризишавандаи тавсиянамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷой шудаанд:

[1-М]. Зарифов Н.М. Ватандӯстӣ ҳамчун падидаи иҷтимоӣ: моҳият ва хусусиятҳо / Н.М. Зарифов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон № 1, 2021. –С. 53 – 59. ISSN 2413-516.

[2-М]. Зарифов Н.М. Асосҳои ташкилии низоми тарбияи ватандӯстии донишҷӯён / Н.М. Зарифов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон № 1, 2020. –С. 114 – 119. ISSN 2413-516.

[3-М] Шоҳиён Н.Н., Зарифов Н.М. Ифтихори миллӣ ва ватандӯстии ҷавонон омили муттаҳидии миллат ва пойдории давлат // Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ.-Душанбе, 2023, № 4-2 (33) – С. 299-305.

Б) Интишороти дигар аз рӯи мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ:

[4-М]. Зарифов Н.М. Тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ ва худшиносии миллӣ / Н.М. Зарифов // Паёми Донишгоҳи давлатии Данғара, 2022. –С. 123-129.

[5-М]. Зарифов Н.М. Ватандӯстии ҷавонон омили асосии ташаккули ифтихори миллӣ / Н.М. Зарифов // Паёми Донишгоҳи давлатии Данғара, 2022. –С. 123-129

[6-М]. Зарифов Н.М. Асосҳои ташкиливу педагогии тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ // Масъалаҳои мубрами сармоязурии давлатӣ ва муносибатҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҷаҳон оид ба сиёсат, иқтисод ва сохтори давлатдорӣ имрӯза. –Данғара, 2022. № 3. –С. 77-83.

[7-М]. Зарифов Н.М. Тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии донишҷӯён дар омӯзиши фанҳои гуманитарӣ // Маводҳои конференсияи донишгоҳии илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи рушди илмҳои табию техникӣ аз нигоҳи расидан ба ҳадафҳои “Об барои рушди устувор, 2018-2028”. Данғара, 2020. –С. 231-236.

[8-М]. Зарифов Н.М. Ҷамъиятии илмии донишҷӯён ҳамчун воситаи тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ // Маводҳои конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ дар мавзӯи “Даҳрӯзаи илм” бахшида ба 28 –умин солгарди Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва “Соли 2019 соли рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ” (19-30 Апрели 2019). Данғара, 2019. – С. 76-79.

[9-М]. Роҳҳои таъмини самаранокии тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии // Маводҳои конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ дар мавзӯи “Тайёр намудани мутахассисони муосири фанни риёзӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии кишвар”. – Данғара, 2020. – С. 43-47

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ
ТАДЖИКИСТАН
ДАНГАРИНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ**

На правах рукописи

УДК: 387 (575.3)

УДБ: 74.57

ЗАРИФОВ НАСРУЛЛО МАХМАДУЛЛОЕВИЧ

**ВОЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ БУДУЩИХ
СПЕЦИАЛИСТОВ КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ
НАЦИОНАЛЬНОГО САМОПОЗНАНИЯ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ
ЗАВЕДЕНИЯХ**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

диссертации на соискание ученой степени кандидата
педагогических наук по специальности 13.00.08 – Теория и методика
профессионального образования (13.00.08.04 – Теория
и методика гуманитарных дисциплин)

ДАНГАРА - 2024

Работа выполнена на кафедре педагогики ГОУ “Дангаринский
государственный университет”

Научный руководитель **Шохиён Нурали Набот** – доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой педагогики ТМУИЯ имени С. Улугзода

Официальные оппоненты: **Давлятзода Джамила** – доктор педагогических наук, дотсент, директор Педагогического колледжа г.Гисар
Намозов Тошкул – заведующий кафедрой физической культуры Таджикского государственного педагогического университета имени С. Айни

Ведущая организация: Научно-исследовательский институт им.Абдурахмона Джами Академии образования Таджикистана

Защита диссертации состоится _____ 2024 года, в 11.00 часов на заседании диссертационного совета 6Д.КОА-046 при ГОУ «Худжандский государственный университет им. академика Б.Гафурова» (735700, Республика Таджикистан, г. Худжанд, пр. Мавлонбекова 1).

С диссертацией и авторефератом можно ознакомиться в центральной библиотеке ГОУ «Худжандский государственный университет имени академика Б. Гафуров» и на сайте www.hgu.tj.

Автореферат разослан «__» _____ 2024г.

Ученый секретарь
диссертационного совета, доктор
педагогических наук, профессор

Абдуллоева М.А.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. Многие люди, часто задумываясь об окружающем мире и о своем месте в нем, естественно приступают к обсуждению значимости своих корней, содержания своей жизни и своего существования. Эти рассуждения, неизбежно, приводят к рассмотрению таких концепций, как семья, родной город, окружающие люди и Родина. Глубокое понимание этих аспектов часто порождает рассуждение о патриоте и патриотизме.

Особенности Родины отражается в социокультурных аспектах, которые сформировались на ранних этапах развития человека и общества. В свете этого становятся важными и актуальными вопросы, связанные с социальной жизнью, проявлением человечности в индивиде и аспектами, способствующими развитию человеческих чувств. Именно эти аспекты считаются предпосылками формирования культуры, которая является инструментом для определения идентичности личности как части коллектива, общества и государства.

С распадом Советского Союза целевая направленность образования, которое было одним из лучших в мире, пришла в упадок. В воспитании патриотизма возник системный кризис: общество и государство устанавливали конкретные критерии развития патриотизма, однако система образования сталкивалась с трудностями в поиске подходящих методов для их достижения. В этой ситуации каждый человек стремится к личному благополучию, чтобы быть полезным в обществе, коллективы ищут стабильность в рабочей среде, общество интересуется здоровьем и социальным благополучием своих граждан, а государство стремится к укреплению единства и повышению конкурентоспособности, обеспечению национальной безопасности. Именно в достижении гармонии и единства этих интересов и целей, а также создании соответствующих структур кроется потенциал для социальной активности и прогресса. Гармонизация таких интересов считается основным условием для формирования новых патриотических ценностей в жизни людей, что способствует непрерывному и естественному вовлечению населения в процесс реформ, активизации социальных ресурсов на основе единства личных, групповых, общественных и государственных интересов.

В сегодняшних условиях при вступлении Таджикистана в современное социальное пространство, наблюдается новое видение, связанное с изменением масштабов социального развития, норм и ценностей, а также образа жизни. Одной из особенностей появления и развития нравственных проблем и уровня культуры в обществе, преимущественно, среди молодежи, заключается в уменьшении значения и роли патриотизма, который рассматривается как одна из ключевых национальных ценностей. После утраты идеологических основ, которые были в системе образования,

большая часть молодежи утратила мировоззренческие и нравственные ориентиры.

Основной целью является разработка содержания патриотизма, способствующей формированию таджикских патриотов в современных условиях, и которой учитывается множество аспектов. В этой переработке, идея таджикского патриотизма при реконструкции страны должна получить новый уровень структурирования и осмысления. Патриотизм должен отражать интересы как государства, так и граждан страны, а также занимать высшее положение в контексте национальной идеи, превосходя личный патриотизм.

Патриотизм в современных условиях приобретает особую важность и актуальность, становясь важным аспектом национальной идентичности и общественного сознания. Сила любой страны в значительной степени зависит от уровня патриотизма её граждан.

Степень разработанности темы исследования. В советское время в ряде исследований были получены определенные теоретические и практические результаты. В этом направлении можно выделить фундаментальные исследования, ориентированные на изучение патриотизма как одного из важных социальных явлений советской действительности. В этом направлении исследования А. А. Агаева, А. Н. Виршикова, Н. Я. Губанова, С. Д. Эмеца, В. М. Зарванского, А. Н. Колесникова, М. М. Кучукова, В. В. Макарова, Р. Я. Мирского, В. Ш. Нахушева, Ю. С. Петросяна, П. Н. Поспелова, П. М. Рогачева, П. Э. Сапегина, М. А. Свердлина, Л. П. Старикова, В. А. Хмелевского и другие внесли ценный вклад. В научных трудах названных авторов обсуждались особенности и закономерности исторического развития патриотизма как социокультурной идеи и явления, раскрывались принципы, признаки и структура патриотизма.

К проблеме народной воспитания патриотизма внесли большой вклад Г. В. Белинский, Н.М. Добролюбов, К.Д.Ушинский, А.С. Макаренко, В.А. Сухомлинский, С.П. Шацкий и другие. Исследования И.И. Болдерева, В.З.Фулвова, И.С. Маренко, А.В. Мудрика, В.А. Слостенина, Г.Н. Филонова А.А. Шаталовой имеют общетеоретическое значение для изучения педагогических аспектов воспитания патриотизма.

Анализ психолого-педагогических исследований показывает, что большинство ученых и педагогов уделяют особое внимание вопросу патриотизма и военно-патриотической подготовки в высших учебных заведениях. Проблема патриотизма в ее философско-социально-педагогическом аспекте воплощены в научных трудах Т.В. Беспаловой, Н.А. Захарова, А.А. Крупника, А.П. Погарелий, Е.И. Сизова и других.

В решении вопросов воспитания патриотизма в отечественной педагогике важное место отводится творческому использованию классического наследия Востока в трудах известных мыслителей А. Рудаки, А. Фирдавси, Абуали ибн Сины, Н. Хусрава, Х. Шерази, С. Шерази, А.

Дехлави, К. Худжанди, А. Джамии и др. Эти мыслители оказали большое влияние на обогащение и выяснение новых сторон роли классического наследия в духовно-нравственном развитии и становлении личности.

В период национальной независимости и суверенитета со стороны отечественных ученых, такие как Х. Афзалов, К. Кадыров, И.Х.. Каримова, М. Лутфуллоев, Ф. Шарифзода, С. Сулаймони, Х. Рахимзода, Ш.А.Шаропов, Б.Маджидова, К. Ходжаев, М. Раджабов, Дж.Давлятзода и другие проведен ряд исследований, весьма полезных в решении вопросов воспитания и идеи патриотизма на основе мнений таджикских и персидских мыслителей.

Однако, судя по широкой представленности вопроса в педагогической литературе, в современных очень сложных общественно-политических условиях вопрос военно-патриотической подготовки остается важным и актуальным. В условиях размывания понятия настоящего патриотизма, возникновения и развития негативных тенденций, препятствующих проявлению настоящего патриотизма, этот вопрос становится еще более актуальным, а его исследование и анализ – необходимым и своевременным.

Анализ историко-педагогической литературы, изучение опыта вуза в области военно-патриотической подготовки показывает, что в этом направлении существует ряд противоречий: объективные потребности общества в формировании личности, направленность на проявление патриотизма на всех уровнях общественного сотрудничества и недостаточная ориентация системы высшего учебного заведения на подготовку такой личности; потребности образовательной практики в научно-методическом и содержательном обеспечении процесса формирования патриотизма и недостаточная его проработка в педагогической теории и практике; потенциальные возможности формирования патриотизма студентов в системе высших учебных заведений и низкий уровень их реализации на практике.

Названные противоречия привели к проблеме исследования, связанного с выявлением воспитательной силы для эффективной организации военно-патриотической подготовки студентов высших учебных заведений.

Связь исследования с научными программами и темами: Данное диссертационное исследование выполнено в рамках научной перспективной темы кафедры педагогики и психологии Дангаринского государственного университета на тему «Теория и методика формирования патриотических чувств и национального самосознания студентов вузов», которая проводилась в 2019-2022 гг.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РАБОТЫ

Цель исследования: теоретическое обоснование и разработка эффективной конструкции военно-патриотической подготовки студентов

высших профессиональных учебных заведений в условиях Республики Таджикистан.

Объект исследования: структура военно-патриотического образования студентов учебных заведений высшего образования.

Предмет исследования: формирование военно-патриотических навыков и знаний у будущих специалистов в процессе формирования национального самосознания в вузах.

Гипотеза исследования: военно-патриотическое воспитание студентов высших учебных заведений становится эффективным, если:

- определить теоретико-методические основы военно-патриотической подготовки;
- создать концепцию воспитания студентов с акцентом на военно-патриотическом аспекте;
- организация и совершенствование педагогических условий для формирования и развития военно-патриотических качеств;
- процесс военно-патриотической подготовки должен быть обеспечен научно-методической основой.

Задачи исследования:

- изучение и анализ формирования и развития идеи патриотизма как общественно-политического и духовного явления общества;
- определение организационно-педагогических основ системы военно-патриотической подготовки студентов высших учебных заведений;
- изучение и оценка степени военно-патриотической готовности студентов, проводимые в ходе учебного процесса, в том числе оценка их знаний в области гуманитарных дисциплин;
- исследование и анализ методологий и концепций, используемых для организации военно-патриотического образования в деятельности научных кружков студенческой молодежи;
- изучение и диагностика основных показателей и факторов, способствующих улучшению эффективности военно-патриотической подготовки в современных условиях;
- анализ образовательной деятельности кафедры военной подготовки как основного звена военно-патриотической подготовки в высших учебных заведениях.

Основные этапы исследования.

- первый период (2018-2019гг.) сбор материалов, их анализ и организация, определены связь педагогических фактов, идей, теорий, результаты получены в исходном виде;
- второй период (2019-2020гг.) продолжались исследования материалов и их анализ, полученные результаты сравнивались с исходными. Результаты были использованы в преподавании педагогики для педагогических специальностей. Кроме того, полученные результаты были представлены в виде статьи для публикации.

- третий период (2021-2023гг.) уточнены выводы и предложения, продолжена публикация полученных результатов, завершено диссертационное исследование.

Методологическую основу исследования составили представления о личности как цели педагогического процесса, теория личностно-отношенческой направленности в обучении и воспитании, педагогические и социально-психологические основы подготовки молодежи к службе в вооруженных силах и формирования в ней военно-патриотических ценностей, теория проектирования в развитии учебного процесса и т.д.

Теоретические основы исследования включают концепцию формирования гражданственности и патриотизма, принцип исторической взаимосвязи воспитания, теоретические положения педагогического проектирования, теоретические положения личностно-воспитательной направленности.

Методы исследования. Используются следующие методы:

- теоретические методы анализа - сравнительный, ретроспективный, модельный;
- метод анализа - анкетирование, метод тестовой оценки;
- анализ продукта деятельности, изучение психолого-педагогического опыта;
- экспериментальные методы исследования;
- методы статистической обработки экспериментальных данных.

Источники информации. Источниками информации для данного исследования являются научные труды отечественных и зарубежных ученых, методистов, педагогов и психологов по различным вопросам патриотизма, любви к Родине, гордости и служения ей. Кроме того, правовые нормы, такие как Закон Республики Таджикистан «Об образовании», «Об ответственности родителей в воспитании детей», Государственный стандарт общего и высшего образования Республики Таджикистан, образовательные планы и программы, методические документы, передовой опыт инновационных преподавателей высших учебных заведений, ценности и элементы национальных обычаев и традиций.

Эмпирические основы исследования. Эмпирические основы исследования базируются на практической деятельности диссертанта по отношению к объекту исследования: изучение научно-методической литературы по теме, общедидактической и теоретической литературы по методике обучения; изучение и использование передовой педагогической практики; оценка процесса воспитания подростков и молодежи в духе патриотизма; использование эмпирических методов, таких как опросы, интервью и т. д.; анализ и обобщение данных, собранных в процессе экспериментальной работы; сравнительный анализ и оценка их результатов; педагогические наблюдения и др.

Опытно-экспериментальная база исследования. Дангаринский государственный университет является опытно-экспериментальной базой. В разные периоды исследований в экспериментальной работе участвовало 456 преподавателей и студентов. К экспериментальной работе в основном были привлечены студенты первого и второго курсов, и помимо тестовых анкет, с ними были проведены беседы по существующим вопросам патриотизма, военно-патриотического воспитания.

Научная новизна исследования.

Основными элементами научной новизны являются следующие аспекты:

- с помощью анализа различных научных и исторических источников изучено и объективно оценено формирование и развитие представлений о патриотизме как социально-политическом и духовном явлении в обществе;

- на основе анализа научной литературы были установлены факторы и методологические принципы, способствующие созданию эффективной военно-патриотической системы образования, а на основе анализа практических аспектов проблемы предлагались пути и средства повышения уровня военно-патриотического обучения в высших учебных заведениях;

- на основе изучения и анализа различных исследований, а также экспериментальных работ определено, что преподавание общественно-гуманитарных предметов является основной предпосылкой формирования и развития патриотизма. Выявлено, что «ложный» и «необоснованный» патриотизм формируется в случае ограниченного или сокращенного изучения социально-гуманитарных дисциплин;

- используя научные источники и проводя опытно-экспериментальную работу, были проанализированы и оценены технологии развития воспитания патриотических и военных ценностей среди студенческой аудитории в общественной деятельности студенческой молодежи.

Основные положения, выносимые на защиту:

- понятие патриотизма, рассматриваемое как движущая сила общества и государства, а также как важный общественно-политический и духовный феномен, было предметом обсуждения и размышлений уже у древних философов. С течением времени, на различных этапах исторического развития, патриотизм привлекал особое внимание и анализировался с разных точек зрения различными мыслителями. В современных условиях патриотизм рассматривается как неотъемлемая часть и важная черта личности каждого гражданина, которая влияет на его дальнейшую жизнь. Патриотизм всегда играет выдающуюся роль в различных сферах общественной деятельности, включая идеологию, политику, культуру, экономику и охрану окружающей среды, и он является объединяющим фактором общества и сторонником национальных интересов;

- включение военно-патриотического воспитания в учебный процесс должно стать неотъемлемой частью, направленной на формирование у будущих специалистов устойчивых гражданских убеждений и

патриотических ценностей. Поэтому необходимо обеспечить организационно-педагогические условия для развития системы военно-патриотической подготовки в рамках профессионального обучения. Организационно-педагогические условия включают широкий спектр мероприятий разного уровня, направленных на достижение воспитательных целей и формирование новых сторон военного патриотизма в процессе профессиональной подготовки;

- гуманитарные науки должны быть представлены таким образом, чтобы решать учебные, социальные и профессиональные задачи, а также формировать общее мышление и в целом обеспечивать развитие личности учащегося. Исходя из поставленных задач, в том числе военно-патриотической подготовки учащихся, целесообразно учитывать ряд элементов в теоретико-концептуальном оформлении изучения социально-гуманитарных дисциплин. Изучение гуманитарных предметов является предпосылкой формирования и развития чувств патриотизма, любви к Родине, гордости за исторические и современные достижения;

- методы и средства внедрения военно-патриотической подготовки в высших учебных заведениях должны соответствовать общим нормативным документам и учитывать педагогические традиции, а также уникальные особенности данного университета и возрастные особенности студентов. Это определит содержание гражданско-патриотического воспитания, приведя его в соответствие с конкретной ситуацией и потребностями данного образовательного учреждения. Военно-патриотическое образование способствует формированию и развитию ценностных ориентаций в условиях активности и участие студентов в общественной деятельности. Таким образом, ценностные ориентаций становится продуктивным в том случае, если обеспечивается интеграция общечеловеческих и общественных ценностей. В связи с этим важную роль играет система профессиональной подготовки, ведь будущие специалисты являются носителями различных идеи патриотизма в профессиональной деятельности;

- в современных условиях основным вопросом является разработка основных методов осуществления военно-патриотического воспитания в вузе. Результативность данного процесса определяется корректным применением средств, подходов и методов военно-патриотического воспитания;

- военная кафедра является одним из важных центров военнопатриотического воспитания в вузе. Поэтому необходимо уделить особое внимание деятельности этого центра.

Теоретическая значимость исследования. Концепция военно-патриотического воспитания студентов обосновывается на основе гуманистических ориентаций педагогики, в которой военно-патриотическое воспитание обеспечивается организацией и развитием педагогических условий.

Практическая значимость исследования определяется тем, что предложенная в исследовании концепция построения формирования патриотизма повышает эффективность и качество военно-патриотической воспитании. Использование разработанных показателей и оценка развития патриотизма позволяет реализовать систему военно-патриотического воспитания индивидуально и по-разному. Полученные теоретические и эмпирические материалы имеют существенное значение в разработке содержания воспитания молодежи в духе военно-патриотических ценностей.

Достоверность результатов исследования. Научные результаты, полученные с использованием комплексной методологии исследования, который соответствуют задачам и логике исследования, обеспечены с демонстрацией экспериментальных данных и наличием единой и непротиворечивой теоретико-методологической базы данных диссертационной исследований, которые основывается на различных работах и связан с темой и задачам исследования.

Соответствии диссертации паспорту научной специальности. Тема и содержание диссертации соответствуют паспорту научной специальности 13.00.08 — «Теория и методика профессионального образования», 13.00.08.04 - Теория и методика гуманитарных дисциплин.

Личный вклад соискателя ученой степени. Разработка, обработка и всесторонний анализ предмета диссертационного исследования является продуктом многолетней деятельности автора. Автор принимал непосредственное участие во всех этапах исследования и самостоятельно обобщал результаты этого исследования.

Апробация и внедрение результатов исследования. По теме своей диссертации автор опубликовал четыре научных статьи в рецензируемых научных журналах Высшей аттестационной комиссии при Президенте Республики Таджикистан. Основные результаты исследования были также представлены в форме докладов на различных научно-практических конференциях и семинарах как на уровне университетов, так и на республиканском и международном уровнях.

Публикация результатов исследования. По теме диссертации опубликовано более 9 статей и научно-методических рекомендаций, в том числе 3 научных статей в рецензируемых журналах, рекомендуемых ВАК при Президенте Республики Таджикистан и 3 из них в сборниках материалов конференции.

Структура и объём диссертации. Структура диссертации направлена на достижение поставленных задач и включает в себя следующие разделы: введение, три главы, шесть разделов, заключение и библиографический список. Содержание диссертации изложено на 150 страницах.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ДИССЕРТАЦИИ

Во введении исследования подчеркивается важность выбранной темы, определяется суть рассматриваемого вопроса, уровень его изученности, а также объект и предмет исследования. В нем обобщаются цель, гипотеза и задачи исследования, а также этапы и методы прикладного исследования, подчеркивается научная новизна, теоретическая и практическая значимость работы. Кроме того, в данном разделе представляются аспекты, которые будут подробно рассмотрены в последующих разделах и подвергнуты защите.

Первая глава «Теоретико-методологические основы изучения военно-патриотического воспитания студентов в современных условиях» посвящена исследованию исторического формирования и развития концепции патриотизма на различных этапах исторического развития, а также рассматривает педагогические аспекты воспитания в современном контексте.

В первом параграфе первой главы «Становление и развитие идеи патриотизма как общественно-политического и духовного явления» с помощью исторического метода изучается становление и развитие идеи патриотизма на разных этапах исторического развития. Отмечается, что множество просветителей, литераторов, философов, общественных деятелей и известных педагогов активно рассматривали идеи патриотизма, придавая им особое значение. В области педагогических исследований патриотизм рассматривается как главный аспект формирования духовно-нравственной составляющей личности. В этом контексте особое внимание уделяется моральным аспектам, таким как чувство ответственности перед Родиной, занимающее важное место.

Патриотизм представляет собой способ, которым граждане ориентируют свою жизненную стратегию в соответствии с общественными интересами и ожиданиями коллектива, общества и государства. Этот принцип отражается в сознании граждан и определяет смысл их существования и структуру образа жизни.

Духовная привязанность к Родине включает собой утвержденные обществом нормы взаимодействия на национальном уровне и укрепление ценности жизни, передаваемой из поколения в поколение через родителей и воспитание. Это способствует развитию чувства привязанности к своим соотечественникам и побуждает к совершению добрых дел. Высшей формой этой привязанности является политический аспект, который проявляется в преданности милосердию и чести своей страны, а также в стремлении оказать ей помощь во всех сферах.

В древние времена понятие Родины включало в себя множество разнообразных чувств сограждан, включая религиозные, политические и этические аспекты. Тем не менее, на ранних этапах средневековья это понимание начало утрачиваться. В более поздние периоды средневековья, хотя понятие Родины сохранялось в использовании, в обычной жизни,

воины и вассалы были готовы пожертвовать своей жизнью за правителя, а не за страну.

Педагогический взгляд таджикских мыслителей средневековья на идеи патриотизма формировался под влиянием исторических, политических, социальных, философских, нравственных, духовных и особенно религиозных условий.

В период Возрождения, когда возрос интерес к античным идеям и добродетелям, патриотические настроения получили новый импульс развития. Эти настроения нашли проявление как в теоретических концепциях философов, так и в формировании национальных чувств под воздействием событий в Европе. Эти политические события снизили религиозное влияние, которое ранее служило основой патриотизма, и, как следствие, способствовали утверждению светского патриотизма как ценности в развивающемся буржуазном обществе.

В эпоху Возрождения понятие "патриотизм" было переосмыслено благодаря мыслям Макиавелли, который адаптировал древние концепции патриотизма к контексту Ренессанса и новой эпохи. Макиавелли выделял две сферы жизни: публичную и частную, и придавал приоритет публичной сфере. Он считал, что человек, особенно если он политический лидер, должен действовать в интересах государства и ощущать себя частью своей Родины. При этом, для Макиавелли, специфика государственного устройства не имела особого значения.

Мерой патриотизма является этническая, культурная, геополитическая и экономическая среда страны, великая сила ее развития. Усреднение патриотических ценностей под общим зонтом "общечеловеческих ценностей" подчеркнуло важность вопроса, который выявляет уникальные черты и особенности каждой нации и служит фундаментом для их индивидуальной идентичности.

Патриотизм как концепция и мотивирующая сила в жизни общества и государства обсуждался еще античными мыслителями. На последующих этапах исторического развития особое внимание уделялось различным вопросам патриотизма.

Исследование патриотизма часто подвергалось воздействию множества противоречий и ограничений, которые могли затруднять его всестороннее и полное исследование. В период советской эпохи патриотические аспекты занимали особое место, и в это время были рассмотрены разные аспекты патриотизма. Множество этих исследований оказались под влиянием доминирующей идеологии и отражали ограниченное официальное видение сущности патриотизма.

Патриотические идеи занимают видное место в творчестве многих педагогов, писателей, философов и общественных деятелей, известных представителей педагогической сферы. Содержание и ориентация патриотизма в первую очередь зависят от духовной и моральной обстановки в обществе и его исторических корней, которые выступают

основой для социокультурной жизни. Значимость и роль патриотизма становятся более актуальными в периоды необычных исторических событий, когда направления развития общества сопровождаются увеличением напряженности как среди граждан, так и внутри самого общества.

Во втором параграфе первой главы «Организационно-педагогические основы системы военно-патриотического воспитания студентов в высших учебных заведениях» обсуждается вопрос о принципах управления процессом военно-патриотического воспитания студентов, который рассматривается как неотъемлемая часть сложного педагогического процесса формирования личности. Здесь проводится занятие, направленное на развитие чувства патриотизма, мотивации и установления устойчивых стандартов поведения. Он также подчеркивает развитие знаний, ценностей и личных качеств, связанных с патриотизмом, для успешного функционирования в обществе. Наличие высокого чувства патриотизма рассматривается как показатель духовно-нравственного развития человека, его ценностей и мировоззрения.

Сегодня правовые акты подчеркивают насущную потребность в организации действий, направленных на сохранение и возрождение традиционных ценностей национальной культуры, которые имеют важное значение для успешного формирования патриотизма. Процесс воспитания и развития патриотизма, а также вовлечение личности в культурные ценности рассматриваются как фундаментальные элементы во внедрении и сохранении моральных и этических основ и национального патриотизма.

Воплощение этих принципов включает в себя развитие таких ценностей, как толерантность, уважение к окружающим, созидание в коллективе, сохранение индивидуальности, духовное и этическое руководство, а также, безусловно, патриотизм. Патриотизм направлен на обеспечение достойных уровней и качества жизни граждан и на духовно-нравственное, социально-экономическое и политическое возрождение государства. Наряду с методологическими вопросами воспитания патриотизма важным вопросом считается обеспечение тематико-понятийной дефиниции.

Современное образование нацелено на достижение стратегических целей, которые способствуют укреплению государства. Для успешной реализации таких целей необходимо активное внедрение патриотического воспитания в образовательный процесс. Эта интеграция патриотизма в образование выступает как важное направление государственной политики, направленное на восстановление суверенитета государства и его культурной силы в современном мире.

Военно-патриотическая подготовка представляет собой одно из ключевых направлений в формировании патриотизма. Совершенствование этой подготовки признается важной задачей современного государства, общества и системы образования. Решение этой задачи должно включать

как практические мероприятия, так и научные разработки и внедрение современных педагогических и психологических методов и образовательных технологий.

Основной задачей военно-патриотической подготовки молодежи в современных условиях является формирование у нее чувства гордости, верности и уважения к Родине. Этот процесс также направлен на формирование научного мировоззрения, гражданско-патриотических качеств и готовности выполнять конституционные обязательства в области охраны границ, охраны границ и укрепления государства, защиты национальных интересов Родины.

На основе анализа научной литературы видно, что для успешного решения вопросов военно-патриотического воспитания необходимо уделять внимание методам и технологии работы учителя. Сделан вывод, что с помощью педагогических методов формируются морально-психологические качества молодежи, являющиеся частью их роли в защите Родины.

Воспитания патриотов среди молодежи в качестве защитников Родины, которая возлагается на педагогов и работников образования, представляет собой сложное и ответственное занятие. Учитывая эти аспекты, в процессе педагогического исследования необходимо определить комплексный набор форм, методов и приемов воспитания. Использование таких технологий в военно-патриотическом воспитании помогает педагогам и участникам этого процесса достичь необходимых результатов.

Неотложная необходимость в формировании и усовершенствовании системы военно-патриотического воспитания проистекает из стремления к социальной модернизации общества. Среди ключевых компонентов этой модернизации выделяется развитие новой формы патриотизма. В этой связи, военно-патриотическая подготовка приобретает важное значение как средство формирования патриотических чувств и укрепления лояльности к своей стране среди граждан. Поэтому крайне важно проведение военно-патриотического воспитания с учетом многочисленных аспектов и применение системного подхода к его организации.

Во второй главе «Педагогические средства регулирования процесса военно-патриотической подготовки студентов высших учебных заведений» проводился анализ и исследование эффективности военно-патриотической подготовки, которая включает изучение гуманитарных дисциплин, а также рассматривались методы внедрения военно-патриотического воспитания в активности студенческого сообщества.

В первом параграфе второй главы «Военно-патриотическое воспитание студентов в процессе изучения гуманитарных дисциплин» рассматривается аспект изучения гуманитарных дисциплин и как это способствует повышению эффективности военно-патриотического воспитания. Особое внимание уделяется необходимости сохранения и усиления национальных патриотических традиций в современной системе образования.

Формирование личности, которая одновременно является активным гражданином и патриотом, происходит в результате взаимодействия между обществом и индивидуальностью. В современном мире, где происходит глобализация, образовательная система сталкивается с разнообразными вызовами, включая аспекты социокультурные, моральные, духовные, организационные и содержательные. В этом контексте, необходимо пересмотреть устройство образовательной системы, придавая особое значение культуре, патриотизму и гражданской идентичности, как приоритетным направлениям.

Студенты-первокурсники должны адаптироваться к требованиям высших учебных заведений, развивать свою гражданственность и патриотизм. Формирование их знаний, умений и профессиональных навыков должно сопровождаться пониманием правовой культуры и быть направлено на формирование единого образа гражданина, основанного на фундаментальных знаниях и опыте. В средней школе особое значение придается формированию выпускника вуза как профессионального человека, гражданина и патриота страны. Стажировка – это практическая профессиональная деятельность, в ходе которой повышаются гражданские и патриотические качества будущего специалиста: это проявление ответственности, понимание своего долга перед народом и государством, верность Родине и готовность защитить ее.

Воспитания гражданина, способного осуществлять свою власть, быть субъектом собственной жизни и деятельности, стратегией своей судьбы, считается очень важным в современной парадигме образования. Основной целью военно-патриотической подготовки студентов является формирование чувства патриотизма, развитие активной гражданской позиции, заинтересованности в укреплении и защите своей страны.

Военно-патриотическое воспитание в высших учебных заведениях должно осуществляться широко и охватывать все сферы жизни молодежи. Формирование социальных качеств патриотизма и ценностей должно осуществляться путем изучения различных гуманитарных предметов, участия студентов в деятельности общественных организаций патриотизма и военно-патриотической направленности, а также в мероприятиях различных форм. молодежных движений, инициатив, конкретных мероприятий и т.д.

Чувство патриотизма в основном формируется в рамках обучения гуманитарным предметам. Поэтому можно отметить, что одним из важных вопросов является реализация военно-патриотического воспитания в процессе изучения гуманитарных предметов. Каждый учебный предмет, особенно гуманитарный и социальный предметы, объективно обладает большим воспитательным потенциалом, в том числе военно-патриотического воспитания.

В процессе обучения в высшем учебном заведении студент приобретает морально-психологические качества и специальные

практические знания, навыки и умения, подходящие для отнесения к категории «патриот». Чтобы стать патриотом, необходимо освоить гуманитарные науки, которые считаются первоочередными. Поэтому можно отметить, что в процессе формирования качеств гражданина и патриота велика позиция гуманитарных наук.

Студентам важно понимать цель изучения того или иного предмета, поскольку освоение разных предметов позволяет им подготовиться к самостоятельной жизни, более реально и правдиво смотреть на мир, научиться справляться с различными жизненными ситуациями, а также делать выбор, поступать правильно как человек и как гражданин.

В современных условиях в преподавании гуманитарных наук используются наглядные и практические методы, которые подходят для военно-патриотического воспитания. Военно-патриотическое воспитание учащихся является важным аспектом в содержании гуманитарных предметов, поэтому необходимо, чтобы каждый предмет для изучения дополнялся воплощением гражданственности и патриотизма.

В военно-патриотическом, гражданско-патриотическом, духовнонравственном воспитании велика роль и статус гуманитарных предметов. Поэтому в нынешних условиях в Таджикистане, где продолжается курс на сокращение часов преподавания гуманитарных предметов в высших учебных заведениях, преподаванию этих предметов уделялось особое внимание. Кроме того, на наш взгляд, необходимо включить изучение и рассмотрение различных аспектов патриотизма в рамки самостоятельной работы студентов по гуманитарным предметам.

Во втором параграфе второй главы «Технология организации военно-патриотического воспитания в деятельности студенческих кружков» анализируются аспекты организации работы научных групп студентов и обеспечения эффективности военно-патриотического воспитания. Автор подчеркивает важность включения психологической подготовки в контекст военно-патриотической подготовки, проводимой вне учебной деятельности в университетах. Анализ научных исследований в данной области подчеркивает, что для успешного развития системы подготовки молодежи к защите Родины и повышения ее эффективности необходимо до конца понять сущность этого воспитания и факторы, влияющие на его развитие в условиях военно-патриотической деятельности.

Формирование социальной ответственности среди студентов способствует развитию таких качеств, как сознательность в выполнении поставленных задач, самоконтролирование и ответственности за свои поступки. Основная цель военно-патриотического воспитания заключается в формировании идеального образа личности, основанного на высоких моральных и нравственных качествах, а также в создании граждан, проникнутых патриотизмом и готовых отстаивать интересы своего государства и Родины.

Разработка программ сотрудничества между образовательными учреждениями, воинскими подразделениями, религиозными и общественными организациями, а также активное взаимодействие, включая создание городских систем управления образованием, планирование воспитательной работы, внедрение современных технологий в образование и координацию воспитательной деятельности между различными инстанциями, приобретают особую важность в современных условиях.

Содержание и методы внедрения военно-патриотического воспитания в высших учебных заведениях должны соответствовать общим нормативным документам и учитывать педагогические традиции, а также уникальные особенности данного вуза и возрастные характеристики студентов, что определит содержание гражданско-патриотического воспитания.

Военно-патриотическое воспитание студентов нацелено на формирование их ценностных ориентаций в условиях активного участия в различных сферах общественной жизни. Эффективность процесса формирования гражданско-патриотических и военно-патриотических ценностей достигается через интеграцию общечеловеческих и социальных ценностей. Здесь значительную роль играет система профессиональной подготовки, поскольку будущие специалисты становятся активными пропагандистами гражданских и патриотических идей в рамках своей профессиональной деятельности.

Один из ключевых аспектов, который рассматривается в области высшего образования, это вовлечение студентов в деятельность общественных организаций. Этот вопрос считается важным в педагогической практике университетов, поскольку он является существенной частью формирования активных граждан, которые осознанно участвуют в жизни своего учебного заведения. Тема создания подходящей среды в университете, способствующей развитию личности и профессиональной самоидентификации будущих специалистов, а также стимулированию активного участия студентов в важных общественных организациях, получила значительное внимание в педагогической литературе.

Вовлечение студентов в управление и саморегулирование в рамках учебных организаций высших учебных заведений рассматривается как один из важных способов содействия формированию активных граждан, которые активно участвуют в социальной сфере.

Студенческое самоуправление – это особая форма общественной активности студентов, направленная на решение важных вопросов студенческой жизни, развитие их общественной активности. Система студенческого самоуправления в высших учебных заведениях способствует вовлечению студентов в образовательные процессы и позволяет им реализовывать свои инициативы в различных сферах деятельности.

Важным направлением деятельности студенческого самоуправления в Дангаринском государственном университете является организация спортивно-массовой работы. В университете есть спортивный клуб, который занимается организацией различных спортивно-массовых мероприятий. Ежегодно по утвержденному плану спортивно-массовых мероприятий проводятся различные спортивные мероприятия, посвященные различным вопросам. В связи с этим можно выделить спортивные соревнования по футболу и волейболу между факультетами, которые посвящены борьбе с терроризмом, незаконным оборотом наркотиков и другими угрозами современности.

Цель мероприятий можно оценить следующим образом: выявление талантливых студентов и подготовка их к научным курсам высокого уровня; повышение уровня политической и правовой грамотности студентов и преподавателей; укрепление национальной государственности; формирование самосознания и творчества молодежи и пропаганда патриотических идей; развитие национальной культуры на основе фундаментальных национальных ценностей; формирование правового мышления и правосознания и др.

В третьей главе «Военно-патриотическое воспитание как основа формирования национального самосознания в высших учебных заведениях Таджикистана» рассматриваются вопросы обеспечения эффективности военно-патриотического воспитания, а также анализируются результаты проведенной экспериментальной работы.

В первом параграфе третьей главы «Основные показатели и условия повышения эффективности процесса военно-патриотической подготовки» рассматриваются и анализируются показатели и задачи, установленные для военно-патриотического воспитания, требующие определения методов и средств для их достижения. Особое внимание уделяется значению вопросов о показателях как с теоретической, так и с практической точек зрения, поскольку они являются неотъемлемой частью ориентации и оценки процесса военно-патриотического воспитания и его конкретных результатов.

Показатель, когда он выступает в роли критерия, является своего рода образцом и эталоном, представляя собой наивысший и относительно идеальный уровень исследуемого явления или процесса. Этот показатель позволяет определить, соответствует ли исследуемое явление установленной норме или идеалу. Однако для этого показатель должен быть разработан так, чтобы быть доступным для оценки, он должен содержать определенные элементы и единицы измерения, а также предоставлять возможность устанавливать границы того, как данное явление должно проявляться в реальной жизни.

Показатели эффективности военно-патриотического воспитания могут охватывать разные аспекты индивидуального, группового и общественного сознания. Они анализируют не только формирование сознания, но и его

соответствие реальным обстоятельствам. Поэтому показатели включают в себя не только ценности, интересы, позиции, принципы, цели, положения и особенности личности и группы, но и способы их практической реализации в патриотической деятельности.

Оценка уровня воспитания патриотизма граждан включает в себя разнообразные характеристики, которые позволяют оценить его основные аспекты и степень развития. Эти показатели направлены на анализ эффективности военно-патриотической работы и ее соответствие установленным требованиям. Чем более полно эти характеристики соответствуют данным требованиям, тем более объективной считается оценка.

Принцип единства показателей военно-патриотического воспитания опирается на идею тесной взаимосвязи и интеграции патриотических убеждений и действий. Этот принцип способствует созданию объективных характеристик, которые объединяются в единую систему и представляются в виде общего показателя.

Для поддержания и продвижения военно-патриотического воспитания предлагается ряд мероприятий, включая создание программ, проведение событий, разработку информационных ресурсов и согласование образовательных усилий в различных областях.

Для увеличения эффективности управления процессами формирования гражданственности и патриотизма в системе высшего образования предлагается создать ресурсные центры. Они представляют собой инновационные инициативы, которые в последнее время стали значимым примером поддержки социальных начинаний молодежи. Миссией таких ресурсных центров является формирование единого образовательного пространства и создание информационной среды для социального проектирования. Это также может быть достигнуто путем улучшения деятельности библиотечно-информационных центров в профессиональных образовательных организациях.

Правильное определение показателей формирования и сущности патриотизма связано с пониманием его как субъективной сферы человеческого бытия, в которой разрешаются важные вопросы, такие как приобретение идеалов, ценностей и других аспектов. В этой связи для более объективной оценки процесса воспитания патриотизма можно использовать те же методы, которые применяются для изучения онтологии патриотизма в его собственном контексте. Эти методы включают феноменологический, герменевтический и теологический подходы.

Во втором параграфе третьей главы «Опытно-экспериментальная работа по формированию и развитию патриотизма в высших учебных заведениях» подведены итоги опытно-экспериментальной работы. Экспериментальная работа проводилась на факультетах Дангаринского государственного университета. В Дангаринском государственном университете среди студентов, изучающих инженерное дело, экономику,

информационные технологии, физику, химию, велась экспериментальная работа о месте и роли гуманитарных наук в становлении и развитии военно-патриотического воспитания.

В различных этапах экспериментальной работы приняли участие 456 студентов и преподавателей гуманитарных наук. Основная цель экспериментальной работы - определить уровень сформированности и развития патриотизма, определить роль гуманитарных наук в формировании патриотизма, отношение учащихся к роли гуманитарных наук и содержание гуманитарных наук в направлении воспитания патриотизма, роль и статус молодежных организаций в военнопатриотическом воспитании.

Организация и проведение экспериментальных работ проводились в два этапа: экспериментальный и контрольный. В целях обеспечения диагностики формирования и развития военно-патриотизма по показателям были выделены и разработаны отдельные методики.

Обследования проводились путем анкетирования, контрольных занятий, проверки прошлых работ учащихся, бесед с отдельными группами учащихся, преподавателями различных предметов, особенно гуманитарных предметов.

На экспериментальном этапе исследования выявлен исходный уровень сформированности патриотических чувств. Для выявления исходного уровня развития чувства патриотизма у студентов использовались методы диагностики: анкетирование и наблюдение для определения уровня сформированности познавательного элемента патриотизма; дидактические материалы для изучения студентами уровня сформированности элемента патриотической активности, способности усваивать новые знания; для оценки уровня развития личности мы использовали специальную анкету, которая позволила определить, насколько студент ориентирован на концепцию личностного взаимодействия, значение информации как фактора личностного и профессионального развития, а также проявление совокупность черт личности.

Результаты первого этапа подчеркивали, что к началу экспериментальной работы в экспериментальной группе высокий уровень патриотизма имели 54 % студентов, средний уровень - 33 %, низкий - 13 %.

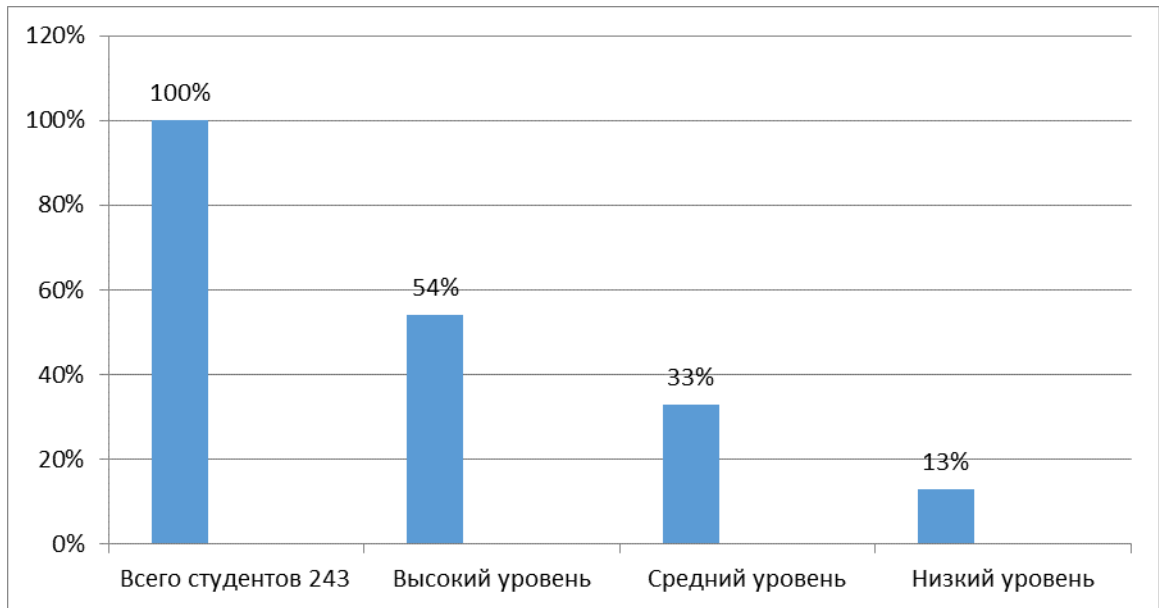

Диаграмма 1. Уровень сформированности чувства патриотизма в экспериментальной группе

Результат первого этапа показал, что в начале экспериментальной работы в контрольной группе выявлен высокий уровень сформированности патриотизма у 57 % студентов, средний уровень у 34 %, низкий уровень у 9 %.

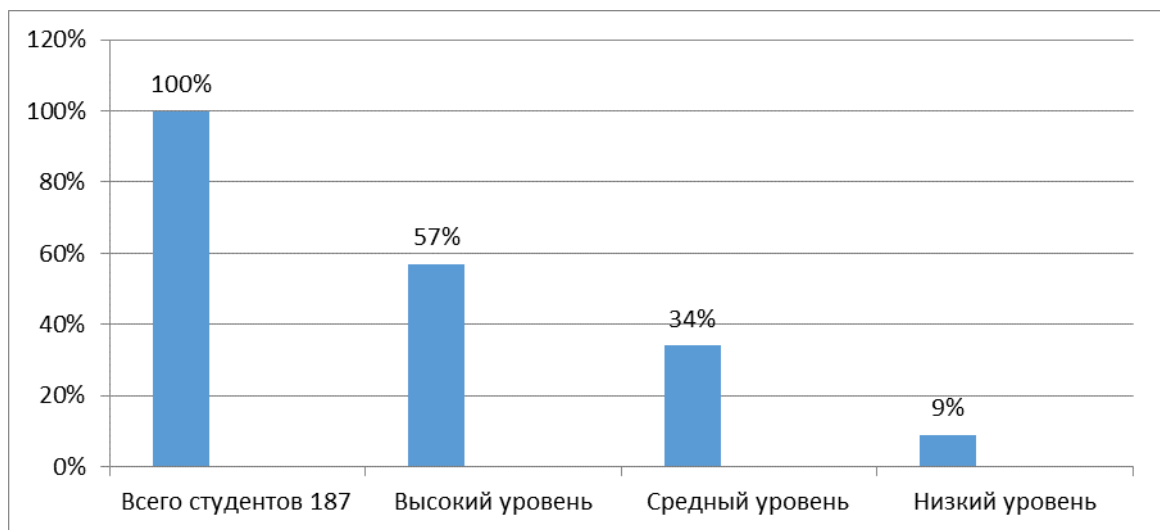

Диаграмма 2. Уровень сформированности патриотизма в контрольной группе

47 % участников отметили, что патриотизм – это любовь к Родине, любовь к национальной культуре; 37% отметили, что патриотизм – это уважение к своей Родине, гордость за свою страну, 16% не знают, что такое патриотизм.

Исходя из полученных данных, можно заключить, что как в экспериментальной, так и в контрольной группе было выявлено значительное число студентов с высокой степенью патриотизма. Однако,

несмотря на это, количество сотрудников среднего и низшего звена было очень велико, что требовало регулярной работы в этой области. Основной задачей на этапе формирования педагогического опыта было обеспечение надежного процесса формирования патриотизма в условиях перехода к уровневой системе образования. Реализация данного этапа предусматривала следующие аспекты: изменение отношения преподавателей вузов к формированию патриотизма; обеспечение процесса междисциплинарной интеграции и обновление содержания ряда профильных аспектов и т. д.

В конце формирующего этапа было проведено контрольное обследование, результат которого показал, что уровень патриотизма в экспериментальных группах выше, чем в контрольных. Студенты экспериментальных групп продемонстрировали свободные и результативные дискуссии на темы, связанные с Родиной, патриотизмом и верностью служению Родине. Результат заключительного этапа показал, что в экспериментальной группе выявлен высокий уровень сформированности патриотических чувств у 62 % студентов, средний уровень у 35 %, низкий уровень у 3 %.

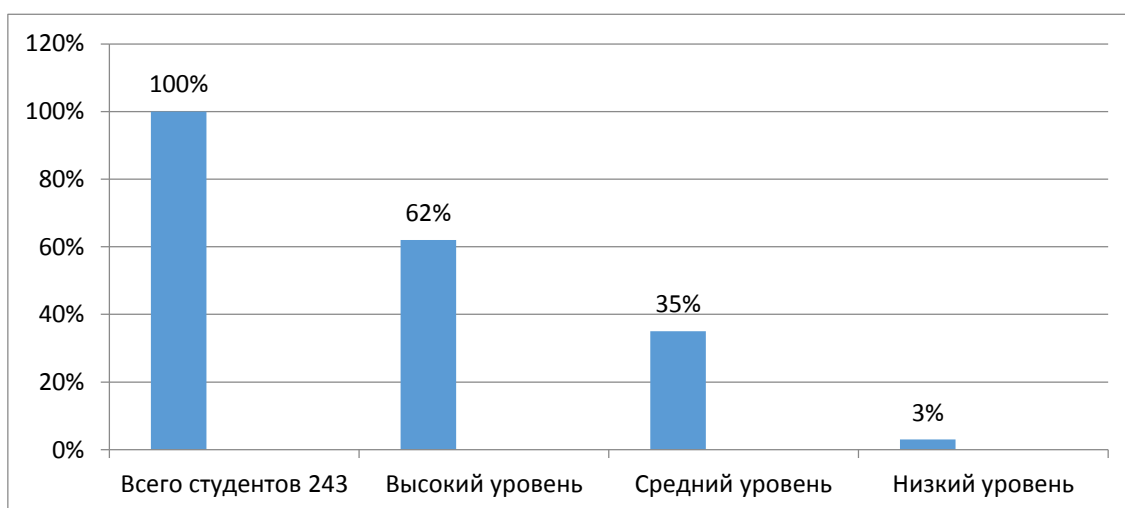

Диаграмма 3. Уровень сформированности чувства патриотизма в экспериментальной группе

На заключительном этапе исследования в контрольной группе было обнаружено, что у 58% студентов патриотизм сформирован на высоком уровне, у 37% на среднем уровне, а у 5% - на низком уровне.

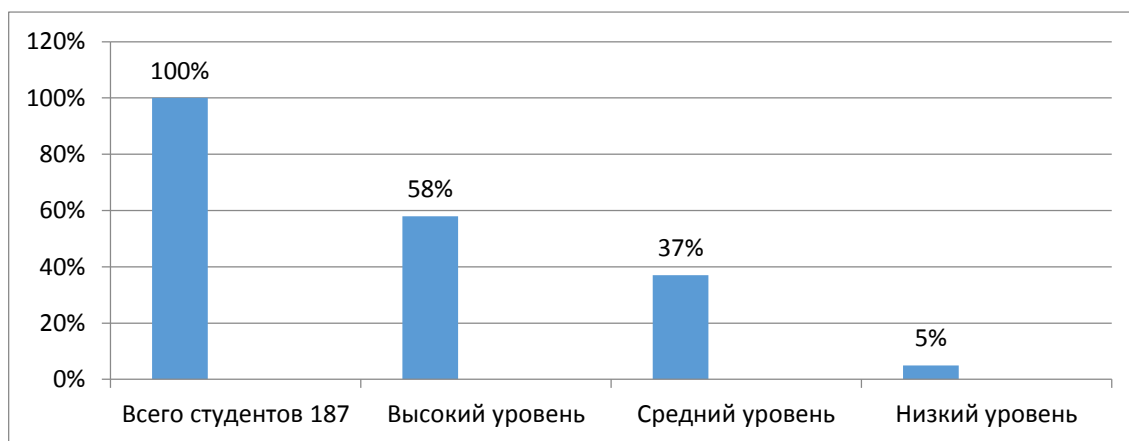

Диаграмма 4. Уровень сформированности патриотизма в контрольной группе

Таким образом, в итоге путем сравнения первого и последнего этапа экспериментальных работ были получены следующие результаты.

Таблица 1. Уровень сформированности патриотизма в начале и конце эксперимента

Начало	Экспериментальная и контрольная группа	Высший уровень	Средний уровень	Низкий уровень
До начала эксперимента	Экспериментальная	54	33	13=100%
	Контрольная	57	34	9=100%
В конце эксперимента	Экспериментальная	62	35	3=100%
	Контрольная	58	37	5=100%

Военно-патриотическое воспитание студентов направлено на формирование ценностных ориентаций в условиях их активного участия в различных сферах общественной жизни. Эффективность процесса формирования гражданско-патриотических и военно-патриотических ценностей обеспечивается интеграцией общечеловеческих и социальных ценностей. Важную роль в этом играет система профессиональной подготовки, поскольку будущие специалисты выступают активными носителями гражданских и патриотических идей в рамках своей профессиональной деятельности.

Участие студентов профессиональных образовательных организаций высшего образования в деятельности самоуправления рассматривается как одно из важных средств воспитания активных граждан, вовлеченных в общественную жизнь. Важным условием организации воспитания и обучения в вузе является создание единой образовательной среды. Атмосфера воспитания является социальным фактором личности. Содержанием образовательного пространства как фактора социального развития личности является предметно-пространственная среда, социально-поведенческая среда, событийная среда, информационная среда. Организация студенческого самоуправления позволяет развивать у студентов творческую инициативу, ответственность и гражданственность, самостоятельность и общественную активность.

ОБЩИЕ ВЫВОДЫ

На основе анализа различных теоретических и практических аспектов проблемы патриотизма были сделаны необходимые выводы:

1. Патриотизм коррелирует с духовной и моральной атмосферой в обществе и уходит свои корни в историю. Его роль и важность возрастают в необычных исторических ситуациях, когда общественное развитие сопровождается усилением напряженности и вызовами для граждан. В такие моменты проявления патриотизма могут достигать высокой степени преданности своей нации, народу и Родине, что подчеркивает, что патриотизм - это многогранный и сложный феномен.

2. Патриотизм представляет собой способ ориентации граждан в реализации своих жизненных стратегий, соответствуя реальным интересам и ожиданиям общества и государства. Этот подход преломляется через сознание гражданина и формирует его жизненные ценности и стиль жизни. Патриотизм охватывает различные аспекты, такие как этнические, культурные, геополитические и экономические характеристики страны, которые играют важную роль в её развитии.

3. В разных классификациях учитываются разные аспекты патриотизма: императивный аспект; оперативный аспект; ресурсный аспект. Патриотизм рассматривается как неотъемлемая часть и важная характеристика существования граждан каждого отдельного государства, определяющая его дальнейшую судьбу.

4. На протяжении истории, понятие патриотизма занимало важное положение не только в духовной жизни общества, но также проникало в различные сферы его активности, такие как идеология, политика, культура, экономика и охрана окружающей среды. Патриотизм всегда служил неотъемлемой частью национальной идеи и был тесно связан с развитием отечественной науки и культуры на протяжении многих веков. Он всегда рассматривался как источник мужества, героизма и силы народа, а также как необходимый элемент для достижения величия и могущества государства.

5. В советский период, официальная научная общественная деятельность изучала и продвигала советский патриотизм согласно доминирующим идеологическим доктринам. Однако следует отметить, что теоретическое изучение патриотизма рассматривалось как недостаточно разработанное направление. Теоретические работы и исследования авторов, посвященные анализу патриотизма, представляют собой важный этап в истории социализма, который требует более подробного и объективного рассмотрения. В период независимости Таджикистана патриотизм выступает фактором, объединяющим общество и защищающим национальные интересы. Поэтому в современных условиях воспитание патриотизма является одним из основных и важных факторов развития таджикского общества, государства и государственности.

6. Патриотизм рассматривается как естественное духовное и моральное состояние, которое оказывает значительное влияние на положение страны в мировой арене и стабильность внутреннего порядка. Значимость патриотизма проявляется в том, что он является мощным источником развития индивида, группы, общества и государства. Он также играет ключевую роль в способности граждан решать вопросы социального и политического развития и готовности делать жертвы ради общих целей, таких как сохранение и процветание Родины. Патриотизм способствует укреплению и развитию государства, его социально-экономической и моральной сфер, а также активизирует общественные идеи и ценности.

7. Интерес к вопросу о развитии патриотизма всегда привлекал внимание мыслителей, литераторов и педагогов, которые рассматривали гражданственность и патриотизм как ключевые моральные и духовные составляющие общественной жизни. В наше время эта проблема стала особенно актуальной в свете ряда факторов, таких как кризис духовности и нравственности, отсутствие общих ценностей, информационные противоречия, а также проявления недостаточно адекватного поведения среди молодежи и другие аспекты. [6-А]

8. Военно-патриотическое воспитание рассматривается как важный компонент сложного и особого педагогического процесса, направленного на формирование личности. Это направление способствует развитию чувства патриотизма, мотивации и установки на постоянные нормы поведения, а также способствует усвоению знаний и ценностей, которые определяют характеристики патриотической личности и обеспечивают успешную адаптацию в обществе. Проявление сильного патриотического чувства рассматривается как показатель духовной и моральной зрелости личности, а также сформированности ее ценностной системы и мировоззрения.

9. Воспитание в педагогическом смысле рассматривается как специально организованный и управляемый процесс, влияющий на развитие личности. В педагогическом понимании образование рассматривается в широком и ограниченном смысле. В широком смысле воспитание имеет целью всестороннее развитие личности ребенка, в узком смысле оно предназначено для воздействия на ребенка с целью формирования определенных личностных качеств.

10. Военно-патриотическое воспитание представляет собой ключевое направление в формировании патриотизма. Улучшение процесса военно-патриотического воспитания признается существенной задачей современного государства, общества и системы образования. Эта задача требует рассмотрения не только с практической стороны, но и с научной, с учетом разработки и внедрения современных психолого-педагогических методов и образовательных технологий.

11. Разработка научно-теоретических и технологических основ, методических принципов и организационных методов военно-патриотической подготовки считается ключевым вопросом в таджикской

системе образования, имеющим стратегическое значение для обеспечения безопасности и обороноспособности Таджикистана. Для успешной реализации военно-патриотической подготовки важно уделить внимание воспитательным методам и технологиям, так как через педагогические формы и методы формируются ключевые морально-психологические качества молодых людей, необходимые им как будущим защитникам Родины.

12. Значимость создания и совершенствования системы военно-патриотического воспитания обусловлена потребностью в социальной модернизации общества. Один из ключевых аспектов этой модернизации - это развитие нового патриотизма. В рамках этого процесса, военно-патриотическая подготовка занимает важное место, так как она способствует формированию патриотических чувств у граждан и развитию их лояльности к своей стране. Поэтому эффективная организация военно-патриотической подготовки требует комплексного и системного подхода.

13. Внедрение военно-патриотической подготовки в образовательный процесс приобретает ключевое значение для формирования будущих специалистов и обеспечения их стойкой гражданской позиции, моральных установок и патриотизма. Исходя из этого, необходимо создать подходящие условия для эффективной системы военно-патриотического воспитания в рамках их профессиональной подготовки. Студентам необходимо понимать цель изучения того или иного предмета, ведь освоение разных предметов позволяет учащимся подготовиться к самостоятельной жизни, взглянуть на относительно реальный и истинный мир, научиться оценивать разные жизненные ситуации, делать правильный выбор как личности и действовать как гражданин.

14. В современных условиях в преподавании гуманитарных наук используются наглядные и практические методы, которые подходят для военно-патриотического воспитания. Военно-патриотическое воспитание учащихся является важным аспектом в содержании гуманитарных предметов, поэтому необходимо, чтобы каждый предмет для изучения дополнялся воплощением гражданственности и патриотизма. Социально-гуманитарные предметы должны быть представлены таким образом, чтобы вместе с решением учебных, социальных и профессиональных задач формировать общее мышление и в целом обеспечивать развитие личности студентов. [9-А]

15. Необходимо учитывать особенности различных учебных предметов при освоении основных гуманитарных знаний в контексте профессионального образования в современном обществе. Методы обучения должны быть адаптированы к уровню сложности каждого предмета и его содержанию, что существенно влияет на мотивацию учащихся. Гуманитарные науки, являясь ключевым элементом многих учебных дисциплин, оказывают непосредственное воздействие на

психологические аспекты обучения студентов, способствуя их самостоятельному обучению и развитию.

16. Военное воспитание и патриотизм могут способствовать преодолению кризисных явлений в обществе и способствовать его восстановлению на основе демократических принципов и ценностей, при этом защищая национальные традиции и идеалы патриотизма. Особое внимание следует уделять формированию социальной ответственности у студентов, особенно в период перехода к демократии, когда самостоятельность и осознанная ответственность за собственные поступки являются необходимыми.

17. Участие студентов в общественных организациях рассматривается в педагогике высших учебных заведений как один из ключевых методов формирования активных граждан, которые осознанно вовлекаются в жизнь своего университета. Проблема создания специальной обстановки в университете, которая бы способствовала развитию личности и профессиональному самоопределению будущих специалистов, а также стимулировала их активное участие в важных общественных организациях, активно изучается и обсуждается в научной литературе по педагогике. [8-А]

18. В современных условиях возникает необходимость повышения мотивации студентов к общественной деятельности. Необходимо использовать современные методы и средства, способствующие активизации мотивации студентов к общественной деятельности, ведь общественная деятельность помогает студентам в их профессиональном становлении и личностном развитии.

Рекомендации по практическому применению результатов

Военно-патриотическое воспитание студентов направлено на установку ценностных ориентиров в условиях их активного участия в различных общественных мероприятиях. Эффективное формирование гражданско-патриотических и военно-патриотических установок зависит от интеграции общечеловеческих и общественных ценностей. На основе результатов нашего исследования предлагаем следующие рекомендации по повышению эффективности и совершенствованию военно-патриотического воспитания студентов:

1. Расширить количество и улучшить качество разнообразных массовых мероприятий, оказывающих воздействие на военно-патриотическое воспитание студентов, и включить их во все такие мероприятия, которые осуществляются по определенному утвержденному плану, выделять отдельный раздел, посвященный непосредственно Родине.

2. При всех подразделениях высших учебных заведений будет организовано научное сообщество студентов, в рамках которого должно уделяться внимание вопросам Родины и патриотизма и доблестного служения Родине. Ежегодно среди научного сообщества студентов, работающих на кафедрах высших учебных заведений, должен быть

организован конкурс на лучший день или мероприятие в направлении военно-патриотического воспитания.

3. В высших учебных заведениях происходит сокращение количества часов гуманитарных дисциплин, что, безусловно, негативно сказывается на усвоении необходимого объема информации и повышении уровня знаний студентов. В этом направлении, безусловно, такой недостаток негативно сказывается на воспитании патриотизма и патриотизма. Поэтому мы предлагаем не сокращать количество часов гуманитарных дисциплин в вузах. [7-А]

ОСНОВНЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ОТРАЖЕНЫ В СЛЕДУЮЩИХ ПУБЛИКАЦИЯХ АВТОРА

А) Научные статьи, опубликованные в рецензируемых журналах, рекомендованных Высшей аттестационной комиссией при Президенте Республики Таджикистан:

[1- А]. Зарифов Н.М. Ватандӯстӣ ҳамчун падидаи иҷтимоӣ: моҳият ва хусусиятҳо / Н.М. Зарифов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон № 1, 2021. – С. 53 – 59. ISSN 2413-516.

[2-А]. Зарифов Н.М. Асосҳои ташкилии низоми тарбияи ватандӯстии донишҷӯён / Н.М. Зарифов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон № 1, 2020. –С. 114 – 119. ISSN 2413-516.

[3-М]. Шоҳиён Н.Н., Зарифов Н.М. Ифтихори миллӣ ва ватандӯстии ҷавонон омили муттаҳидии миллат ва пойдории давлат // Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ.-Душанбе, 2023, № 4-2 (33) – С. 299-305.

Б) Другие статьи по теме диссертационного исследования:

[4-А]. Зарифов Н.М. Тарбияи ҳарбӣ-вантӯстӣ ва худшиносии миллӣ / Н.М. Зарифов // Паёми Донишгоҳи давлатии Данғара, 2022. – С. 123-129.

[5-А]. Зарифов Н.М. Ватандӯстии ҷавонон омили асосии ташаккули ифтихори миллӣ / Н.М. Зарифов // Паёми Донишгоҳи давлатии Данғара, 2022. – С. 123-129.

[6-А]. Зарифов Н.М. Асосҳои ташкиливу педагогии тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ // Масъалаҳои мубрами сармоягузории давлатӣ ва муносибатҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҷаҳон оид ба сиёсат, иқтисод ва сохтори давлатдорӣ имрӯза. –Данғара, 2022. № 3. –С. 77-83.

[7-А]. Зарифов Н.М. Тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии донишҷӯён дар омӯзиши фанҳои гуманитарӣ // Маводҳои конференсияи донишгоҳии илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи рушди илмҳои табию техникаӣ аз нигоҳи расидан ба ҳадафҳои “Об барои рушди устувор, 2018-2028”. Данғара, 2020. –С. 231-236.

[8-А]. Зарифов Н.М. Ҷамъияти илмӣи донишҷӯён ҳамчун воситаи тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ // маводҳои конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ дар мавзӯи “Даҳрӯзаи илм” бахшида ба 28 –умин солгарди Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва “Соли 2019 соли рушди

деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ” (19-30 Апрели 2019). Данғара, 2019. – С. 76-79.

[9-А]. Роҳҳои таъмини самаранокии тарбияи ҳарбӣ-ватандӯсти дар муассисаҳои таҳсилоти олий // Маводҳои конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ дар мавзӯи “Тайёр намудани мутахассисони муосири фанни риёзӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии кишвар”. – Данғара, 2020. – С. 43-47.

АННОТАТСИЯ

ба диссертатсияи унвонҷӯ Зарифов Насрулло Маҳмадуллоевич дар мавзуи “Тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии мутахассисони оянда ҳамчун заминаи ташаккули худшиносии миллӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии” барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои педагогӣ

Калидвожаҳо: тарбияи ахлоқӣ, хусусиятҳои педагогӣ, анъанаҳои миллӣ, асосҳои назариявӣ, анъанаҳо, ватандӯстӣ, Ватан, худшиносӣ, меҳру муҳаббат, муҳити тарбиявӣ, тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ, фанҳои гуманитарӣ, ҷамъияти донишҷӯён, такмили ихтисос, таъминоти илмӣ-методӣ, ғояҳои ватандӯстӣ, раванди таълим, шароити педагогӣ, давлат, ҷомеа.

Дар диссертатсия асосҳои назариявӣ, методӣ ва амалии тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии донишҷӯён ва имкониятҳои педагогии тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии ҷавонон баррасӣ шуда, дар ин замина асосҳои назариявии тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ дар педагогикаи муосир, ташаккул ва инкишофи ғояҳои асосии ватандӯстӣ, шароити педагогии тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ, мавқеи таълими фанҳои гуманитарӣ дар ташаккули ватандӯстӣ, мавқеи ҷамъиятии илмии донишҷӯён дар самаранок гардидани раванди тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ мавриди баррасӣ ва таҳқиқоти илмӣ қарор дода шудаанд.

Инчунин дар таҳқиқототи диссертатсионӣ дар доираи корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ сатҳи ташаккул ва инкишофи тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ, муносибати донишҷӯён ба Ватан, меҳру муҳаббати онҳо ба Ватан, ифтихор ва ҳифзи манфиатҳои кишвар ошкор гардида, мавриди таҳлили илмӣ қарор дода шудаанд.

Навгонии таҳқиқотот дар он аст, ки муаллиф дар натиҷаи омӯзиш ва гузаронидани таҳқиқотот мазмуну мундариҷа ва донишҳоро оид ба тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ ошкор намуда, зарурати таъмини самаранокии раванди тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстиро ба таври мушаххас нишон додааст. Илова бар ин, навгонии таҳқиқотот дар он зоҳир мегардад, ки маҷмӯи муқаррароти назариявӣ ва хулосаҳо асоснокнамоии роҳҳои ҳалли масъалаи илмӣ – ташкили раванди самараноки тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олиро дар бар мегирад.

Муаллифи диссертатсия бар он назар аст, ки тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии донишҷӯён дар асоси истифодаи урфу одатҳо, шароитҳои педагогӣ, таълими фанҳои гуманитарӣ, ҷаҳолнок намудани ҷаҳолияти ҷамъиятии донишҷӯён дар сурате самаранок мегардад, ки заминаҳои назариявӣ-методии он мувофиқ ба шароити муосир такмил дода шавад. Муаллиф концепсияи бунёди ташаккули ватандӯстиро пешниҳод намудааст, ки самаранокӣ ва сифати тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстиро баланд менамояд. Истифодаи нишондиҳандаҳои таҳиягардида ва баҳогузориҳои рушди ватандӯстӣ имконият медиҳад, ки низомии тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ ба таври инфиродӣ ва ба таври мухталиф ба роҳ монда шавад.

АННОТАЦИЯ

на диссертацию соискателя Зарифова Насрулло Махмадуллоевича на тему «Военно-патриотическое воспитание будущих специалистов как основа формирования национального самопознания в высших учебных заведениях» на соискание ученой степени кандидата педагогических наук

Ключевые слова: нравственное воспитание, педагогические особенности, национальные традиции, теоретические основы, традиции, патриотизм, Родина, самопознание, привязанность, образовательная среда, военно-патриотическое воспитание, гуманитарные предметы, студенческое сообщество, профессиональное развитие, научно-методическое обеспечение, патриотические идеи, воспитательный процесс, педагогические условия, государство, общество.

В диссертации рассматриваются теоретические, методические и практические основы военно-патриотического воспитания студентов и педагогические возможности военно-патриотического воспитания молодежи, место гуманитарного воспитания в формировании патриотизма, общественно-научный интерес студентов в эффективности процесса военно-патриотической подготовки.

Также в диссертационном исследовании были выявлены и подвергнуты научному анализу уровень сформированности и развития военно-патриотического воспитания, отношение студентов к Родине, их любовь к Родине, гордость и защита интересов страны.

Новизна исследования заключается в том, что автор в результате обучения и проведения исследования выявил содержание и знания по военно-патриотической подготовке и конкретно показал необходимость обеспечения эффективности процесса военно-патриотической подготовки. Кроме того, новизна исследования проявляется в том, что в комплекс теоретических положений и выводов входит обоснование путей решения научной проблемы - организация эффективного процесса военно-патриотического воспитания студентов высших учебных заведений.

Диссертант считает, что военно-патриотическое воспитание студентов, основанное на использовании обычаев, педагогических условий, преподавании гуманитарных предметов, активизации общественной деятельности студентов, становится эффективным, если его теоретико-методические основы совершенствуются в соответствии с современными условиями. Автор предложил концепцию воспитания патриотизма, повышающую эффективность и качество военно-патриотического воспитания. Использование разработанных показателей и оценка развития патриотизма позволяет реализовать систему военно-патриотической подготовки индивидуально и по-разному.

ANNOTATION

for the dissertation of applicant Zarifov Nasrullo Makhmadulloevich on the topic “Military-patriotic education of future specialists in the process of forming national identity in universities” for the degree of candidate of pedagogical sciences

Keywords: moral education, pedagogical features, national traditions, theoretical foundations, traditions, patriotism, Motherland, self-knowledge, affection, educational environment, military-patriotic education, humanitarian subjects, student community, professional development, scientific and methodological support, patriotic ideas, educational process, pedagogical conditions, state, society.

The dissertation discusses the theoretical, methodological and practical foundations of the military-patriotic education of students and the pedagogical possibilities of the military-patriotic education of youth, the place of humanitarian education in the formation of patriotism, the social and scientific interest of students in the effectiveness of the process of military-patriotic training.

Also in the dissertation research, the level of formation and development of military-patriotic education, the attitude of students to the Motherland, their love for the Motherland, pride and protection of the interests of the country were identified and subjected to scientific analysis.

The novelty of the study lies in the fact that, as a result of training and research, the author revealed the content and knowledge of military-patriotic training and specifically showed the need to ensure the effectiveness of the process of military-patriotic training. In addition, the novelty of the study is manifested in the fact that the complex of theoretical provisions and conclusions includes the substantiation of ways to solve a scientific problem - the organization of an effective process of military-patriotic education of students of higher educational institutions.

The dissertation student believes that the military-patriotic education of students, based on the use of customs, pedagogical conditions, the teaching of humanitarian subjects, the activation of students' social activities, becomes effective if its theoretical and methodological foundations are improved in accordance with modern conditions. The author proposed the concept of patriotism education, which increases the efficiency and quality of military-patriotic education. The use of the developed indicators and the assessment of the development of patriotism makes it possible to implement the system of military-patriotic training individually and in different ways.